

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

EKONOMETRİ ANABİLİM DALI

EKONOMETRİ PROGRAMI

**TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR İLE İHRACAT VE
İTHALAT ARASINDAKİ NEDENSELLİK**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ömer KOÇ

HAZİRAN – 2015

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

EKONOMETRİ ANABİLİM DALI

EKONOMETRİ PROGRAMI

**TÜRKİYE’DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR İLE İHRACAT VE
İTHALAT ARASINDAKİ NEDENSELLİK**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ömer KOÇ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Rahmi YAMAK

HAZİRAN – 2015

TRABZON

ONAY

Ömer Koç tarafından hazırlanan “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar İle İhracat ve İthalat Arasındaki Nedensellik” adlı bu çalışma 26.06.2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Ekonometri Anabilim dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Rahmi YAMAK
(Başkan-Danışman)

Doç. Dr. Zehra ABDİOĞLU
(Üye)

Doç. Dr. Mehmet DURKAYA
(Üye)

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım. ... / ... / ....

Prof. Dr. Ahmet ULUSOY
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Ömer KOÇ

15/06/2015

ÖNSÖZ

Dünya genelinde doğrudan yabancı yatırımların hızla artması ve uluslararası ticaretin giderek daha fazla serbestleştirilmesi günümüzde birçok çalışmaya konu olmuştur.

Doğrudan yabancı yatırımları çekmek için ülkeler önemli politik reformlar gerçekleştirirken, bu yatırımların ülkelerin dış ticaretleri ile olan ilişkisi hedeflerine ulaşma yolunda büyük öneme sahiptir.

Bu itibarla, Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım ile ihracat ve ithalat arasındaki nedensellik ilişkisinin incelendiği bu çalışma sonucunda; Türkiye’de ithalattan doğrudan yabancı yatırıma doğru tek yönlü, ihracattan doğrudan yabancı yatırıma doğru çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında, konunun belirlenmesi aşamasından itibaren desteklerini esirgemeyen, daima yol gösteren ve bana olan inancını hep hissettiğim kıymetli danışman hocam Sn. Prof. Dr. Rahmi Yamak’a, yüksek lisans eğitimim süresince engin bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşmaktan kaçınmayan Sn. Prof. Dr. Nebiye Yamak ve Sn. Doç. Dr. Zehra Abdioğlu’na, desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen akademisyen arkadaşlarıma, çalışma arkadaşlarıma ve aileme en içten teşekkürlerimle sonsuz şükranlarımı sunarım.

Haziran, 2015

Ömer KOÇ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	V-VI
ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
TABLOLAR LİSTESİ.....	IX
GRAFİKLER LİSTESİ	X
KISALTMALAR LİSTESİ	XI
GİRİŞ	1-3

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM, İHRACAT VE İTHALAT

KAVRAMLARINA GENEL BAKIŞ	4-12
1.1. Doğrudan Yabancı Yatırım Kavramı.....	4-5
1.2. Dünyada ve Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırım Hareketleri.....	5-8
1.3. İhracat Kavramı.....	8-9
1.4. Türkiye’de İhracatın Gelişimi.....	9-10
1.5. İthalat Kavramı.....	10-11
1.6. Türkiye’de İthalatın Gelişimi.....	11-12

İKİNCİ BÖLÜM

2. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMI BELİRLEYEN UNSURLAR VE

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM-İHRACAT, İTHALAT İLİŞKİSİ	13-21
2.1. Doğrudan Yabancı Yatırımın Nedenleri.....	13-15

2.2. Doğrudan Yabancı Yatırım-İhracat, İthalat İlişkisinin Teorik Çerçevesi	15-18
2.3. Doğrudan Yabancı Yatırım, İhracat ve İthalata İlişkin Türkiye’de Uygulanan Temel Strateji ve Politikalar	18-21

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. LİTERATÜR TARAMASI	22-31
------------------------------------	--------------

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. EKONOMETRİK YÖNTEM VE VERİ SETİ.....	32-38
4.1. Ekonometrik Yöntem.....	32
4.1.1. Zaman Serilerinde Durağanlık.....	32-33
4.1.1.1. Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) Birim Kök Testi.....	33
4.1.1.2. Phillips-Perron Testi	34
4.1.2. Nedensellik Analizi.....	35
4.1.2.1. Toda - Yamamoto Nedensellik Analizi.....	36-37
4.2. Veri Seti.....	37-38

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. BULGULAR VE GENEL DEĞERLENDİRME.....	39-48
SONUÇ VE ÖNERİLER	49
YARARLANILAN KAYNAKLAR	52
EKLER	58
ÖZGEÇMİŞ	59

ÖZET

Doğrudan yabancı yatırımların kalkınma üzerindeki olumlu etkileri nedeniyle gelişmekte olan ülkeler daha fazla doğrudan yabancı yatırım çekmek için rekabet etmektedirler. Gelişmekte olan ülkelere biri olan Türkiye uyguladığı politikalarla yatırımları çekmeyi amaçlarken, yatırımcılar ise bu durumdan faydalanarak kendi hedeflerine ulaşmayı amaçlamaktadır. Bu çalışmada, yatırımcıların davranışları dikkate alınarak ihracat ve ithalatın doğrudan yabancı yatırımlara neden olup olmadığının açıklanması amacıyla, 2007 ve 2014 yılları arasında Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımlar ile ihracat ve ithalat arasındaki nedensellik Toda – Yamamoto Nedensellik Analizi yaklaşımıyla incelenmiştir. Çalışma sonucunda, Türkiye’de ithalattan doğrudan yabancı yatırımlara doğru ve ihracattan doğrudan yabancı yatırımlara doğru nedensellik ilişkisi olduğu saptanmıştır. Buna ek olarak çalışmada, doğrudan yabancı yatırımlardan ithalata doğru herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanılmazken, doğrudan yabancı yatırımlardan ihracata doğru nedensellik ilişkisi bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan Yabancı Yatırımlar, İhracat, İthalat, Nedensellik

ABSTRACT

Due to the positive effects on the development, developing countries compete to attract more foreign direct investment. Turkey is one of the developing countries, which aims to attract investment with the policies implemented, when investors are taking advantage of the situation and aim to achieve their goals. This study, by considering the behavior of investors, is to examine the casual relationships among foreign direct investment, export and import in Turkey, between the years 2007 – 2014 by Toda – Yamamoto Causality approach. As a result of the study, there is a causality from export to foreign direct investment and from import to foreign direct investment in Turkey. In addition, the study concluded that while there is no causality from foreign direct investment to import, there is a causality from foreign direct investment to export.

Key Words: Foreign Direct Investment, Export, Import, Causality

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Yıllara Göre Sektörel ve Toplam İhracat	10
2	Yıllara Göre Sektörel ve Toplam İthalat	12
3	Literatür Özeti	28 – 31
4	Serilere Ait Tanımlayıcı İstatistikler	39
5	Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) Birim Kök Testi Sonuçları	42
6	Phillips-Perron (PP) Birim Kök Testi Sonuçları	43
7	VAR Modeli İçin Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi	45
8	Toda – Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları	47

GRAFİKLER LİSTESİ

<u>Grafik Nr.</u>	<u>Grafik Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Doğrudan Yabancı Yatırımların Uluslararası Dağılımı	6
2	Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar	7
3	Logaritmik Doğrudan Yabancı Yatırımlar	40
4	Logaritmik İhracat	41
5	Logaritmik İthalat	41

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADF	: Augmented Dickey Fuller
a.g.e.	: Adı geçen eser
AIC	: Akaike Bilgi Kriteri
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırımlar
EKK	: En Küçük Kareler
HQ	: Hannan Quinn
FPE	: Final Prediction Error
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
LR	: Likelihood Ratio
PP	: Phillips – Perron
SC	: Schwarz Bilgi Kriteri
SUR	: Seemingly Unrelated Regression
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNCTAD	: United Nations Conference on Trade and Development
VAR	: Vector Auto Regressive

GİRİŞ

Son yıllarda oldukça etkin olan küreselleşme olgusunun bir sonucu olarak, doğrudan yabancı yatırımların artan serbest dolaşımı, bu yatırımların olumlu veya olumsuz etkilerinin yabancı yatırım alan ülkelerde önemli ölçülerde hissedilmesine olanak sağlamıştır.

Doğrudan yabancı yatırımlar; ülkeler arası sermaye akışının sağlanması, ülke dışındaki finansal kaynakların ülkeye gelmesi ve ülkenin ekonomik performansına katkı sağlanmasında en önemli faktörlerden biridir. Ülkeler açısından ekonomik performansın ölçütlerinden biri olarak görülen dış ticaretin yapılmasındaki temel amaç ise iç piyasada bulunmayan veya bulunduğu halde yüksek maliyetli ya da düşük kaliteli olan mal ve hizmetlerin dış piyasalardan sağlanması ve iç piyasada fazla olan mal ve hizmetlerin dış piyasaya transferi ile refah seviyesinin yükseltilmesi olarak görülmektedir.

Bu kapsamda ülkeler hedefleri doğrultusunda politikalar uygularken, yabancı yatırımcılar da bu politikaların hazırladığı ortamdan maksimum fayda sağlamayı amaçlamaktadır. Bu amaçlarla, çalışmanın konusuna yön veren ve Yalçiner (2008)'in belirttiği gibi son yıllarda çok uluslu şirketler tarafından sıkça benimsenen yurtdışında üretim faaliyeti kapsamında iki uygulama bulunmaktadır.

Birinci uygulamada yabancı yatırımcı, yatırıma ev sahibi olacak ülke tarafından ithalatı yapılan ve üretimini gerçekleştirebileceği hammadde, ara mal veya nihai malları belirlemektedir. Sonrasında uygun yatırım ortamının oluşması ile bu ülkeye doğrudan yabancı yatırımlarla giriş yaparak söz konusu malların üretimini gerçekleştirmektedir. Bunun sonucunda daha önceden ülke tarafından ithal edilen mal artık iç piyasada üretilmekte ve iç ticarete konu olmaktadır.

İkinci uygulamada ise yabancı yatırımcı kendisinin ihtiyacı olan ve yatırıma ev sahibi olacak ülkenin ihracatını gerçekleştirdiği hammadde, ara mal veya nihai malları belirlemektedir. Sonrasında yine ilk uygulamada olduğu gibi, bu ülkeye doğrudan yabancı yatırımlarla giriş yaparak söz konusu malın üretimini kendisi gerçekleştirmektedir. Bu hamle sonucunda ihraç edilen malı iç piyasada kendi üreten yabancı yatırımcı yurtdışı

bağlantılarına herhangi bir aracı kullanmadan bu ürünü ihraç etmekte veya iç ticarete yönelmektedir.

Yukarıda görüldüğü üzere, birinci uygulamada ithalattan doğrudan yabancı yatırımlara yönelik ve ikinci uygulamada ise ihracattan doğrudan yabancı yatırımlara yönelik nedensellik ilişkisi beklenmektedir.

Diğer taraftan Türkiye'de ithal ikameci politikanın terk edilerek ihracata dayalı kalkınma politikasının uygulanmaya başlamasıyla birlikte, dünya ekonomisi ile bütünleşme süreci başlamış ve dış pazarlara açılma süreci hızlanmıştır. Kalkınmanın temelini ihracatın artırılmasının oluşturduğu bu politika ile Türkiye'de ihraç malları sektörlerinde üretim artırılarak, istihdamın artması ve ödemeler dengesinin bir unsuru olan dış ticaret açığının azaltılması amaçlanmıştır. Ancak; yerli üretim fazlası, girdi ve nitelikli işgücü ihtiyaçları, teknoloji açıkları vb. nedenler de ithalatı zorunlu kılmaktadır.

Son yıllarda doğrudan yabancı yatırımın önemine dikkat çeken politikalar doğrultusunda, Türkiye 2007 yılında tarihinin en büyük doğrudan yabancı yatırım seviyesi olan 19 milyar ABD dolara ulaşmış ancak sonrasında gerek küresel kriz nedeniyle gerekse uygulanan politikalar nedeniyle bu yükselişi sürdürmemiştir. 2014 yılına gelindiğinde Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımlar 8 milyar ABD doları seviyesine düşmüştür.

2001 – 2023 dönemine ait Uzun Vadeli Strateji çerçevesinde hazırlanan ve 2007 yılında uygulanmaya başlayan Türkiye'nin Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda yatırım ortamının iyileştirilmesi, yabancı yatırımların artırılması ve yatırımcılara güven sağlanması amacıyla çalışmalar yapılmış, bunun yanı sıra temel strateji ve politika dokümanlarında öngörülen perspektife paralel olarak hazırlanan 2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı'nda, 2023 yılında 500 milyar dolar ihracata ulaşarak Türkiye'nin dünya ticaretinde lider ülkeler arasında yer alması hedeflenmiştir. İthalata ilişkin spesifik bir hedefin ortaya konulmadığı bu planlarda reformlarla Türkiye'nin ithalattaki dışa bağımlılığının minimum seviyeye getirilmesi amaçlanmıştır.

Yabancı yatırımcılar açısından Türkiye'deki büyük iç pazar, genç nüfus, yeniliklere açık olan yatırım ortamı, düşük vergiler ve teşvik olanakları gibi nedenler pozitif yönde yönlendirici olurken, Türkiye bu politikalarla birlikte yatırımları çekmeyi ve kendi hedeflerine ulaşmayı amaçlamaktadır.

Bu çalışmada, 2007 yılından itibaren uygulanan Dokuzuncu Kalkınma Planı çerçevesindeki politikalar ve yukarıda bahsedilen nedensellik beklentileri göz önünde bulundurularak Türkiye’de ihracattan ve ithalattan doğrudan yabancı yatırımlara doğru bir nedensellik ilişkisi olup olmadığının incelenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde doğrudan yabancı yatırım, ihracat ve ithalat kavramları ele alınmış, kavramların literatürde ve ülke mevzuatında geçen tanımlarına yer verilerek 2007 – 2014 dönemindeki performansları incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde; neden doğrudan yabancı yatırım yapıldığı ve neden doğrudan yabancı yatırıma ihtiyaç duyulduğu konularına değinilmiş, sonrasında doğrudan yabancı yatırım, ihracat ve ithalat arasındaki ilişki ve Türkiye’de bu alanda uygulanan temel politikalara ve stratejilere yer verilmiştir.

Yerli ve yabancı literatürdeki belli başlı çalışmaların irdelendiği üçüncü bölümde, ülkeler ile yöntemlere göre elde edilen ampirik sonuçların bir bütün olarak gözlemlenebildiği literatür bölümüne yer verilmiştir.

İhracat, ithalat ve doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki nedensellik ilişkisinin incelenmesinde kullanılan ekonometrik yöntemin tanıtıldığı çalışmanın dördüncü bölümünde ayrıca çalışmanın veri seti yer almaktadır. Son bölüm olan bulgular ve genel değerlendirme bölümünde ise, uygulanan ekonometrik yöntem sonucunda elde edilen sonuçlar verilmiş olup, bulguların değerlendirildiği ve politika önerilerinin yapıldığı sonuç ve öneriler bölümü ile tez sonlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM, İHRACAT VE İTHALAT KAVRAMLARINA GENEL BAKIŞ

1.1. Doğrudan Yabancı Yatırım Kavramı

Doğrudan yabancı yatırımların özendirilmesi, yabancı yatırımcıların haklarının korunması ile yatırım ve yatırımcı tanımlarında uluslararası standartlara uyulması, doğrudan yabancı yatırımların gerçekleştirilmesinde izin ve onay sisteminin bilgilendirme sistemine dönüştürülmesi ve tespit edilen politikalar yoluyla doğrudan yabancı yatırımların artırılması amacıyla çıkartılan 4875 sayılı “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu” 2003 yılında yürürlüğe girmiştir.

En önemli amacı Türkiye’ye yabancı yatırım çekilmesi olan Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu’nda kavramların detaylı tanımlarına yer vererek,

Yabancı yatırımcı kavramının;

Yabancı ülkelerin vatandaşlığına sahip olan gerçek kişiler ile yurt dışında ikamet eden Türk vatandaşlarını ve yabancı ülkelerin kanunlarına göre kurulmuş tüzel kişileri ve uluslararası kuruluşları,

Doğrudan yabancı yatırım kavramının ise; yabancı yatırımcı tarafından,

Yurt dışından getirilen Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nca alım satımı yapılan konvertibl para şeklinde nakit sermaye, devlet tahvilleri hariç olmak üzere şirket menkul kıymetleri, makine ve teçhizat, sınai ve fikri mülkiyet hakları ile yurt içinden sağlanan yeniden yatırımda kullanılan kar, hasılat, para alacağı veya mali değeri olan yatırımla ilgili diğer haklar, doğal kaynakların çıkarılması ve aranmasına ilişkin haklar gibi iktisadi kıymetler aracılığıyla yeni şirket kurmayı veya şube açmayı, menkul kıymet borsaları dışında hisse edinimi veya menkul kıymet borsalarından en az %10 hisse oranı ya

da aynı oranda oy hakkı sağlayan edinimler yoluyla mevcut bir şirkete ortak olmak olarak ifade edildiği belirtilmektedir.

Doğrudan Yabancı Yatırım'ı yatırımcı açısından "yönetiminde etkin söz sahibi olmak amacıyla ve ortak olmak sıfatıyla kendi ülkesi dışındaki bir ekonomide faaliyet gösteren şirkete yatırımcının katılımı" şeklinde de tanımlamak mümkündür. (IMF, 1977)

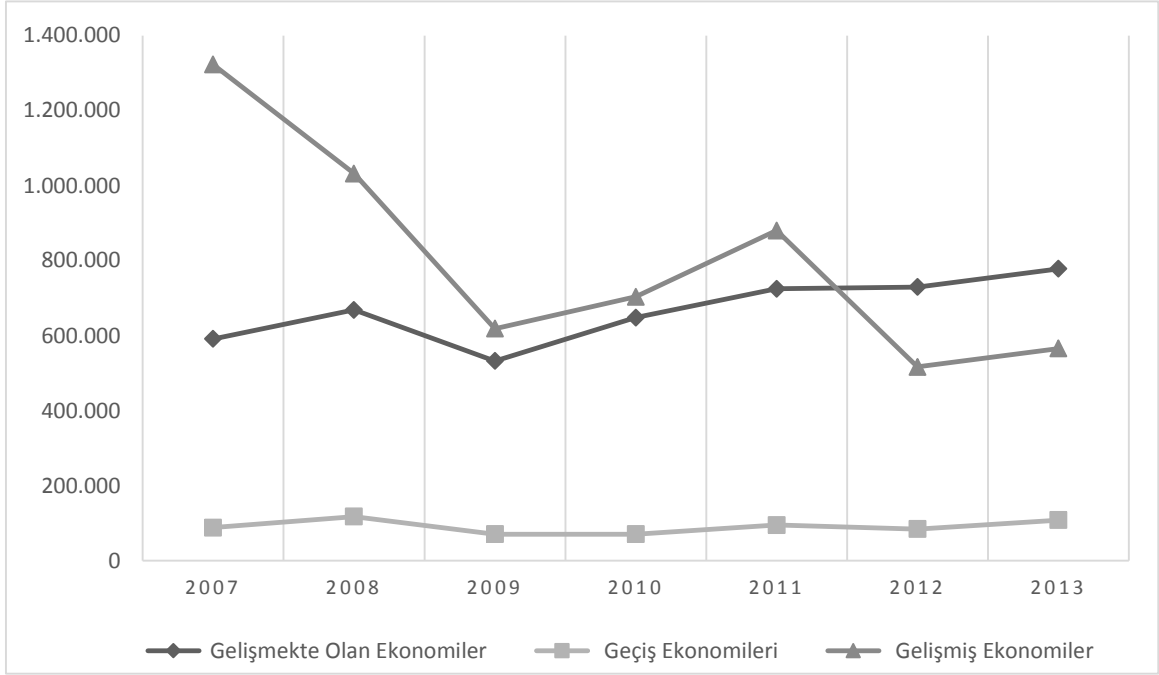
Doğrudan yatırım, bir sermaye transferinin yanı sıra, teknoloji, girişimcilik risk unsuru ve organizasyon aktarımı da sağlamaktadır. Bu itibarla, doğrudan yabancı yatırımlar sadece kuruluş ve teçhizatının finansmanı olarak değerlendirilmemekte, işletmecilik ustalığı ve entelektüel sermayeyi de beraberinde getirmekte, ayrıca rekabet faktörünü ülkeye sokmaktadır (Karluk, 1996: 423; Uzunoğlu ve diğerleri, 1995: 35).

1.2. Dünyada ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırım Akışlarının Hareketleri

Doğrudan yabancı yatırımların dünya genelindeki dağılımı içinde gelişmiş ülkeler önemli bir payı almakla birlikte son yıllarda birçok gelişmekte olan ülkeler de nispi olarak önemli ölçüde doğrudan yabancı yatırım çekmeyi başarmışlardır.

Bu ülkeler, aktif bir şekilde yabancı firmalara çeşitli vergi istisna, muafiyet ve teşviklerin yanı sıra pazar öncelikleri, altyapı hizmetleri ve hatta tekel hakları vererek yabancı yatırımları çekmeye çalışmaktadırlar (Bouoiyour, 2003: 92).

Grafik 1: Doğrudan Yabancı Yatırımların Uluslararası Dağılımı

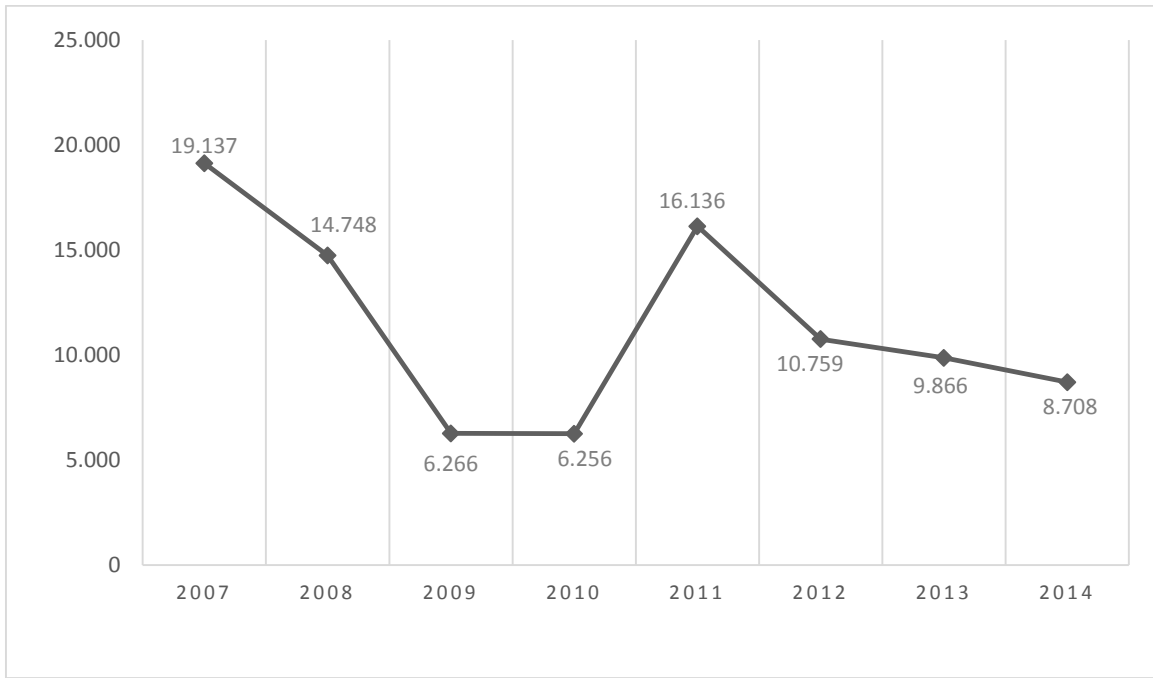
Kaynak: UNCTAD (Milyon ABD Doları)

Grafik 1’de doğrudan yabancı yatırımların uluslararası dağılımı 2007 – 2013 dönemi itibariyle sunulmuştur. Grafik 1’de görüldüğü üzere, 2008 yılının son aylarında ortaya çıkan ve birçok ülkeyi olumsuz yönde etkileyen ekonomik gelişmeler sonucu küresel olarak doğrudan yabancı yatırım akışları düşüş göstermiştir. Diğer taraftan, 2011 yılının son ayları itibariyle gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelere daha fazla doğrudan yabancı yatırım çekmeye başlamıştır.

Genellikle gelişmiş ülkeler ucuz işgücü, ucuz hammadde, düşük vergilendirme sistemi ve teşvik tedbirlerinden yararlanarak uluslararası rekabet güçlerini artırmak amacıyla daha çok gelişmekte olan ülkelere sermaye ve teknoloji transfer etme yoluna gitmektedirler. Gelişmekte olan ülkeler ise sermaye ve teknoloji yetersizliklerini giderme, satın alma güçlerini artırma ve döviz darboğazından kurtulma gibi yollarla rekabet güçlerini artırmak amacıyla gelişmiş ülkelere yönelik olarak ucuz işgücü, esnek mevzuat ve bazı teşvik tedbirleri uygulayarak yabancı sermaye akışı için cazip bir ortam yaratmaya çalışmaktadırlar. Gelişmekte olan ülkeler, kalkınma için ihtiyaç duydukları sermaye birikimini sağlamada geleneksel olarak kullanılan dış borç yerine artık yabancı sermayeyi tercih etmektedirler. (Bayraktar, 2003: 16)

Gelişmekte olan ülkeler arasında sayılan Türkiye'deki doğrudan yabancı yatırım hareketleri, 2011 yılına kadar gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşen yatırım hareketlerine benzer bir seyir izlemiştir. Grafik 2'de görüldüğü gibi, 2011 yılından itibaren yatırımlar gelişmiş ülkelerdeki gibi bir seyir izlemiş ve düşmeye başlamıştır.

Grafik 2: Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Kaynak: TCMB (Milyon ABD Doları)

Yabancı sermaye için belirleyici olan unsurlar ise ekonomik, siyasi ve yasal yönden istikrarlı olmak ve dinamik bir pazarın varlığıdır.

Türkiye yabancı yatırımları çekmek için, büyük bir iç pazar, avantajlı bir coğrafi konum, uygun emek maliyeti ve geniş telekomünikasyon ağı gibi birçok avantaja sahip olmasına rağmen istediği sonuca ulaşamamıştır. Bu tezatın ortaya çıkışında uluslararası şirketlerin alternatif ülkelerden tercih yaparken, bir ülkeyi diğerine tercihindeki kararlarını etkileyen ana faktörler ile Türkiye'nin karşılaştırmalı pozisyonu önemli bir nedendir (Erçakar ve Karagöl, 2011: 25).

Dünyada ve Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımlar incelenirken değinilmesi gereken diğer önemli bir nokta ise söz konusu istatistiklerin uluslararası standartlarda derlenmesi ve yayınlanması olmaktadır. Küreselleşmenin etkilerini dikkate alan uluslararası standartları geliştirmek amaçlarının taşınması çerçevesinde OECD yayınları vasıtasıyla, doğrudan yatırım istatistiklerinde uluslararası standartları belirlemekte ve söz konusu istatistikleri derleyen ülkeler için bir rehber görevi üstlenmektedir. OECD tarafından, 2011 verisinden başlamak üzere raporlamalarda kullanılacak faaliyet sınıflaması NACE Rev.2 olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda, verilerin karşılaştırılabilirliğinin sağlanması amacıyla doğrudan yatırımlara ilişkin yayımlanan veri setinin de geriye dönük olarak yeni sınıflamaya göre uyarlanması kapsamında başlangıç yılı olarak 2007 yılı seçilmiş ve bu yıldan itibaren söz konusu veri TCMB tarafından yayınlanmıştır.

1.3. İhracat Kavramı

İhracat uluslararası literatürde birçok farklı yönden ele alınmıştır. İhracatın çeşitli kaynaklarda yapılan tanımları şu şekildedir;

Mevzuata göre ihracat, “bir malın ya da değer’in yürürlükteki İhracat Mevzuatı ile Gümrük Mevzuatı’na uygun şekilde fiili ihracatının yapılması ve Kambiyo Mevzuatı’na göre bedelinin (bedelsiz ihracat hariç) yurda getirilmesini veyahut Müsteşarlıkça ihracat olarak kabul edilecek sair çıkışlarıdır” şeklindedir. (İhracat Yönetmeliği, 1996)

İhracat geniş anlamıyla, bir ülkenin sınırları içinde üretilen veya başka bir ülkeden satın alınan ürünün, yurt dışında belirli bir bedel karşılığı satılmasını kapsayan bir süreçtir. Dar anlamda ise, yurt dışına yapılan ürün satışları çerçevesinde ürünlerin yurt dışına gönderilmesini ifade etmektedir (Arzova, 2006: 5).

Bir işletme için uluslararası pazarlarda var olmanın en temel yolu olan ihracat, mal ve hizmetlerin ulusal sınırların ötesine sevk edilmesidir (Keegan, 1989: 294).

Beşeli (1997: 3)’ye göre ihracat; kar elde etme amacıyla müşterilerin ihtiyaçlarını, arzularını ve tercihlerini tatmin etmek için işletme olanaklarının değerlendirilmesi,

planlanması, kullanılması ve denetlenmesi gibi faaliyetlerin uluslararası alanda yapılmasıdır.

İhracat, “dış satım” olarak da ifade edilen; bir malın yürürlükteki ilgili mevzuata uygun şekilde, ihracat belgesine sahip olan gerçek veya tüzel kişi taciri tarafından yurt dışına fiilen satılması ve bedelinin yurda getirilmesidir (Hatipoğlu 1994: 3).

İhracat, yabancı ülke piyasalarındaki potansiyel müşterilerin saptanması, ürün satışının yapılması ve ürünlerin tüketiciye ulaştırılmasıdır (Ecer ve Canitez, 2005: 316).

İhracat, bir işletmenin uluslararası pazarlara girmesi için kullanabileceği en uygun ve kolay yoldur (Bradley, 1995: 284).

Küreselleşme süreci ile birlikte ihracat, işletmelerin ekonomik olarak büyümesini sağlamış ve işletmelere rekabette en önemli avantaj olarak ön plana çıkmıştır. Günümüzde ihracat, ülkelerin ekonomik zenginliği, işsizlik sorununun çözümü, ekonomik büyüme ve yüksek refah seviyelerine ulaşmak için önemli bir adım olarak kabul edilmektedir (Aygün 2010: 115).

1.4. Türkiye’de İhracatın Gelişimi

Türkiye ekonomisinde ihracat, ekonomik gelişmenin ve ekonomik büyümenin en önemli unsurlarından biridir. Türkiye’nin ihracatı 2008 küresel ekonomik kriz yılına kadar artış göstermiştir. 2008 yılı sonunda ortaya çıkan küresel kriz, Türkiye'nin ve dünya genelinde pek çok ülkenin ihracat performansını olumsuz etkilemiştir. 2009 yılındaki küresel ekonomik krizin etkisiyle ihracat düşmüş, fakat 2010 yılındaki toparlanmayla birlikte dış ticaret hacminde artış başlamış ve ihracat da artmaya devam etmiştir.

2009 yılında yaşanan küresel kriz, Türkiye'nin ve dünya genelinde pek çok ülkenin ihracat performansını olumsuz etkilemiştir. 2011 yılının sonlarında AB ülkelerinde derinleşen finansal kriz, Türkiye'nin en büyük ihracat pazarı olan AB 'ye yapılan ihracatın düşmesine neden olmuştur. Buna karşılık, Türkiye'nin ihracatta bölgesel ve sektörel bazda çeşitliliği artırabilmiş olması, AB ülkelerindeki talep daralmasının ihracattaki olumsuz etkisini sınırlandırmıştır.

Tablo 1 : Yıllara Göre Sektörel ve Toplam İhracat (Milyon ABD Doları)

Yıl/Sektörler	Hizmetler	Sanayi	Tarım	Toplam
2007	87	104.229	2.955	107.271
2008	95	128.580	3.352	132.027
2009	95	98.276	3.772	102.143
2010	92	109.657	4.134	113.883
2011	116	130.570	4.221	134.907
2012	107	148.167	4.188	152.462
2013	121	146.946	4.736	151.803
2014	112	149.208	4.889	154.209

Kaynak: TÜİK

Tablo 1’de de yer aldığı üzere ihracat verileri NACE REV. 2 (2008) sınıflandırmasına göre sektörel olarak incelendiğinde, en büyük payın sanayi sektöründe olduğu görülmekle birlikte, ihracat; 2011 yılında yaklaşık 135 milyar, 2012 yılında yaklaşık 152 milyar, 2014 yılında ise yaklaşık 154 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2014 yılında, tarım sektörü ihracatında 2007 yılına göre yaklaşık % 69’luk bir artış gerçekleşirken, sanayi sektörü ihracatında yaklaşık % 43’lük artış gerçekleşmiştir.

1.5. İthalat Kavramı

Bir ülkedeki alıcıların başka ülkelerde üretilmiş malları satın almalarına veya başka bir ifadeyle, dış ticaret ilişkileri çerçevesinde, bir ülkenin diğer ülkelerden mal ve hizmetler satın almasına ithalat denir (Seyidoğlu, 2002: 296).

Ayrıca ithalat, bir malın veya ekonomik değerinin yürürlükteki mevzuata uygun şekilde, gerçek veya tüzel kişiler tarafından fiilen alınması ve bedelinin yurt dışına transfer edilmesi şeklinde de tanımlanabilir (Bedestenci ve Camitez, 2004: 102).

Özellikle gelişmekte olan ülkeler, sanayileşmelerini gerçekleştirmek için gerekli olan makine, teçhizat gibi yatırım mallarını ve hammaddeleri yapacakları ithalatla,

karşılmak durumundadırlar. Çünkü bu ülkelerde, ekonomik büyüme hızının yükseltilmesi için gerekli olan yatırımların hayata geçirilmesinde ihtiyaç duyulan sermaye malları, başta sermaye birikiminin eksikliği ve teknolojinin geriliği olmak üzere birçok sebepten dolayı üretilmemektedir (Serin, 1981: 35).

Bir anlamda kalkınma, sermaye teçhizatında devamlı ve hızlı bir şekilde net artışlar sağlanması demektir. Bu nedenle gelişmekte olan ülkeler açısından ithalat ile iktisadi kalkınma arasındaki ilişki çok önemlidir. Çünkü kalkınma amacıyla yapılan sermaye malları harcamaları, büyük ölçüde ithalatı gerektirir. İthalat yoluyla gereken miktarda sermaye malının hiçbir tıkanıklığa uğramadan düzenli bir şekilde temin edilmesi de, büyüme hızını olumlu yönde etkileyecektir (Serin, a.g.e.: 41).

İthalat, tüm dünyada dış ticaret üzerindeki engellerin kaldırılarak ülke ekonomilerinin hızla dış rekabete açıldığı bir ortamda, gelişmekte olan ülkelerin büyüme hızlarını artırmak, gelişmiş ülkelerin de yakaladıkları büyüme hızını devam ettirmek için başvurdukları önemli bir araç olarak düşünülmelidir.

İthalat, ülkeden yabancı ülkelere döviz çıkışı gerektirdiği ve ülkede üretilen mallar yerine yabancı ülkelere üretilen malların tercih edilmesi, gerek yerli üretici gerekse ülke ekonomisi üzerinde olumsuz etkiler bırakabildiği için ülkelere pek arzu edilen bir durum değildir.

1.6. Türkiye’de İthalatın Gelişimi

Türkiye ekonomisi mal ve hizmet ithalatının, ihracatından yüksek olduğu yapısal bir dengesizliğe sahiptir. Dış ticaret dengesinin bozulmasında, petrol ve ara malı ithalatının etkisi oldukça fazladır. Türkiye'nin ithalatı, üretimi ve ihracatı destekleyecek şekilde ara malı ve sermaye malı ağırlıklı bir yapıya sahiptir. Bu nedenle, ithalat ile sanayi üretimi, kapasite kullanım oranları ve ihracat arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Üretimdeki artış ya da azalış ithalat hacmini, dolayısıyla da dış ticaret dengesini doğrudan etkilemektedir. Diğer taraftan, iç talepte meydana gelen genişleme de tüketim malları ithalatının hızla artmasına neden olmaktadır. 2009 yılındaki küresel kriz, Türkiye'nin ithalat miktarında, büyümedeki gerilemeye bağlı olarak önemli bir düşüşe neden olmuştur.

Türkiye’de tarım ve madencilik sektörlerinde teknoloji kullanımının sınırlı, verimlilik düzeyinin düşük ve gelişmenin doğal kaynaklara dayalı olması, hizmetler sektörünün ise kısıtlı olması, ekonomik olarak gelişmede sanayi sektörünün önemini arttırmaktadır.

Tablo 2 : Yıllara Göre Sektörel ve Toplam İthalat (Milyon ABD Doları)

Yıl/Sektörler	Hizmetler	Sanayi	Tarım	Toplam
2007	354	165.362	4.347	170.063
2008	400	195.551	6.012	201.963
2009	358	136.347	4.223	140.928
2010	381	179.052	6.111	185.544
2011	449	231.885	8.507	240.841
2012	414	229.173	6.958	236.545
2013	414	243.981	7.266	251.661
2014	408	233.682	8.085	241.815

Kaynak: TÜİK

Tablo 2’de görüldüğü üzere ithalat verileri NACE REV. 2 (2008) sınıflandırmasına göre sektörel olarak incelendiğinde, en büyük payın ihracat verilerinde olduğu gibi sanayi sektöründe olduğu görülmekle birlikte ithalat; 2011 yılında yaklaşık 241 milyar, 2012 yılında 236 milyar, 2014 yılında ise ithalat yaklaşık 242 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. İhracatta olduğu gibi ithalatta da en büyük artışın %85 ile tarım sektöründe görüldüğü 2007 – 2014 yılları arasında, sanayi ithalatı ise % 41 artış göstermiştir. Bu kapsamda 2007 – 2014 dönemi için Türkiye’nin ithalatındaki artışın özellikle sanayi sektöründeki artıştan kaynaklanmış olduğu yine Tablo 2’de görülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMI BELİRLEYEN UNSURLAR VE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM-İHRACAT, İTHALAT İLİŞKİSİ

2.1. Doğrudan Yabancı Yatırımın Nedenleri

Doğrudan yabancı yatırımların nedenleri incelenirken hem yatırımcı açısından hem de yatırımları alan ülkeler açısından incelenmesi gerekmektedir. Yani, bir tarafta yatırımcıların hangi nedenlerle, amaçlarla ve ne gibi beklentilerle bu yatırımları yaptığı ele alınırken, diğer tarafta ise yatırımları alan ülkelerin hangi nedenler ile bu yatırımlara kapılarını açtığı incelenmelidir.

Yatırımcıların, yatırımları neticesindeki ekonomik kar beklentilerinin onları yatırım kararına sevk eden temel faktör olduğu açıktır. Bu yüzden burada üzerinde durulması gereken en önemli nokta bahsi geçen ekonomik karın nasıl sağlanacağıdır.

Seyidoğlu (2007)'na göre firmaların ekonomik kar hedefleri doğrultusunda yabancı yatırıma yönelme nedenleri şu şekilde sıralanabilir;

- Değişik coğrafyalara yayılmış olan hammadde ve diğer üretim faktörlerinin ucuz, sürekli ve yeterli temini,
- Üretimin çeşitli aşamalarının farklı yerlerde gerçekleştirilmesinin sağladığı maliyet avantajından yararlanma düşüncesi,
- Üretici firmanın üretim süreçlerine ilişkin sahip olduğu özel bilgi ve teknikleri herhangi bir şekilde paylaşmak istememesi nedeniyle lisans anlaşmaları yapmak yerine bizzat üretmeyi tercih etmesi,
- Üretici firmanın piyasaya sürdüğü markayı korumak amacıyla üretimi kendisinin yapması konusunda ısrarcı bir tutum sergilemesi,
- Firmaların markalaşması sonucu yarattığı güvenden yurt dışında da istifade ederek müşteri potansiyelini artırma düşüncesi,

- Üretimin yapılan alanda iç pazarın doymuş olması sebebiyle hem daha az rekabetçi hem de doymamış yeni pazarlarda üretimi ve kararlılığı sürdürmek düşüncesi,
- İthalatçı ülkenin gümrük mevzuatından kaynaklanan kısıt ve vergi yüklerinden kaçınmak,
- Firmanın kendi ülkesinde geçerli olan mevzuat nedeniyle yaşadığı kısıtlamalardan kurtularak bu alanda daha liberal ortamlarda çalışma şeklindeki politikaları,
- Yabancı teknolojilerden istifade etme düşüncesi.

Sermaye hareketlerine konu olan ülkelerin ekonomik ve sosyal yapılarında meydana gelen gelişmeler, hızlı büyüme performansları, piyasalarda işlem gören yatırım araçlarının yüksek getiri imkanları ve yabancıların piyasalarda yatırım yapmasını engelleyen sınırlamaların tamamen veya kısmen ortadan kaldırılması, uluslararası sermaye hareketlerinin gelişmekte olan ülkelere yönelmesinde çekici faktörler (pull factors) olmuştur. (Yalçınar, 2008: 97 ; Claessens, 1995: 4)

Yatırım alan ülkeler ve özellikle gelişmekte olan ülkeler; büyük imkanlar sağlama potansiyeline sahip doğrudan yabancı yatırım enstrümanını ekonomik hedeflerine ulaşmak için mümkün olan en etkin biçimde kullanmayı amaçlamaktadır.

Bu doğrultuda yatırım alan ülkeleri, doğrudan yabancı yatırımları kabul etmeye iten literatürdeki çalışmalarda yer alan belli başlı nedenler şu şekilde sıralanabilir;

- İleri teknolojiden yararlanma fırsatı,
- Ticaret ağlarına erişim,
- Tüketicilere alternatif sunma,
- Daha fazla istihdam olanağı,
- Eldeki istihdamın daha nitelikli hale gelmesi,
- Ülkeye ek sermaye kaynağı sağlanması,
- Doğrudan yabancı yatırımların, sıcak yabancı para açısından daha avantajlı olması,

- Atıl kaynakların kullanılması,
- Ülke ekonomisi için doğrudan yabancı yatırımların ithalata tercih edilmesi,
- Doğrudan yabancı yatırımların ihracata olumlu katkısı,
- Politik nedenler.

Yukarıda bahsedilen nedenler doğrudan yabancı yatırımların temel belirleyicileri olurken, küresel gelişmeler veya ülke içi dinamiklerdeki değişimler bu nedenleri çeşitlendirebilmektedir.

2.2. Doğrudan Yabancı Yatırım – İhracat, İthalat İlişkisine Teorik Bakış

Dünyada birçok ülke tarafından gerçekleştirilen liberalizasyon programları, doğrudan yabancı yatırım akımlarının artması, giderek daha çok ve farklı ülkenin ev sahibi ülke konumuna gelmesi üzerine, doğrudan yabancı yatırımların ev sahibi ülkelerin dış ticareti üzerindeki etkisi de araştırmacılar tarafından incelenir hale gelmiştir (Göver, 2005).

Ekonomik ve kültürel sınırların ortadan kalktığı günümüz dünyasında, dış ticaret ve doğrudan yabancı yatırımların bağımsız değişkenler olmadığı ve aralarında önemli bir ilişkinin bulunduğu görüşü hakim olmaktadır. Genellikle doğrudan yabancı yatırımların, yatırım alan ülkeye ticaret amacıyla geldiği ve aynı zamanda bu yatırımların yeni ticaret fırsatları yarattığı literatürdeki birçok çalışmada kabul edilmektedir.

Doğrudan yabancı yatırımların gelişmiş ülkeler başta olmak üzere önemli artışlar göstermesi ve büyük boyutlara ulaşması sonucunda firmaların neden başka ülkelere ihracat ve lisans sözleşmesi yerine yatırım yaptıkları, yapılacak yatırımların kendine özgü avantajları ve dezavantajları olan yerli firmalarla rekabet etmek zorunda kalınmasının hangi sonuçları beraberinde getireceği merak edilmiş ve araştırmacıların temel konusu olmuştur.

Doğrudan yabancı yatırımlar ile ihracat ve ithalat arasındaki ilişkiye teorik açıdan bakıldığında teorilerin başlangıç noktasında klasik ve neoklasik dış ticaret teorileri olarak adlandırılan yaklaşımlar karşımıza çıkmaktadır. Ricardo, Heckscher–Ohlin–Samuelson ve Mundell tarafından ortaya atılan yaklaşımlar bu alandaki temel açıklamalar olarak kabul

edilmektedir. Ancak ekonomik gelişmelerin dahil edilmediği katı varsayımlara dayanan klasik ve neoklasik yaklaşımlar, uluslararası sermaye hareketlerine yeterli seviyede yer vermemiş olmaları nedeniyle eleştirilmiştir.

Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükler teorisi, sermayenin uluslararası alanda hareketli olmadığı varsayımına dayandığı için doğrudan yabancı yatırımlar ile ihracat ve ithalat arasındaki ilişkiyi herhangi bir açıklama getirememiştir.

Uluslararası ticaretin farklı faktör donanımlarına sahip ülkeler arasında ortaya çıkacağını ve ticaretin gelişmesiyle birlikte faktör fiyatlarının ülkeler arasında eşitlenme eğilimine gireceğini savunan Heckscher – Ohlin – Samuelson (H-O-S) teorisi ise bu alandaki diğer bir teoridir. H-O-S teorisi, ticaret ile ücretler arasındaki ilişkiyi şu şekilde açıklamaktadır: Bir ülke nispeten daha fazla olan faktörlerin yoğun olarak kullanıldığı malları ihraç etmekte ve nispeten kıt olan faktörlerin yoğun olarak kullanıldığı malları ise ithal etmektedir. Yani her ülke zengin olarak sahip bulunduğu faktörü yoğun biçimde kullanan malların üretiminde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmaktadır.

Mundell (1957) ise; iki ülkeli, iki mallı, iki üretim faktörlü ve birbirine benzer iki üretim fonksiyonlu bir dış ticaret modeli yardımıyla doğrudan yabancı yatırımları açıklamaya çalışmıştır. Bu modelde bir malın üretimi diğerine göre bir üretim faktöründen daha yüksek bir miktarın kullanılmasını gerekli kılar. Mundell modeli, yabancı portföy yatırımlarını kapsadığı için doğrudan yabancı yatırımlar ile uluslararası üretimi açıklayamadığı gibi, kısa dönemli yatırımları da açıklayamamıştır.

Çok uluslu şirketlerin ihracat ya da yerel üretim yoluyla yabancı bir piyasaya hizmet sunup sunamayacağını inceleyen amacıyla firma organizasyon teorisi 1977 yılında Dunning tarafından geliştirilmiştir. Dunning, bu teoriyi “OLI paradigması” olarak tanımlamıştır. OLI paradigması çok uluslu şirketlerin lisanslama, ortak yatırım, stratejik işbirlikleri ve ihracat gibi yöntemler yerine neden doğrudan yatırımı tercih ettiklerini açıklamaya çalışan bir çalışmadır. Diğer taraftan, bu çalışma ihracat performansının ev sahibi ülkenin ithalata yönelik politikası ile engellenebileceği şeklindeki neo-klasik görüşü kabul etmiştir.

1966 yılında Vernon ve S. Hirsch tarafından geliştirilen hipotez ise ürün dönemleri sonunda üretici firma için üretimini lisans anlaşmalarıyla diğer ülkelere kaydırmak yerine,

doğrudan yabancı yatırım yapmasının daha kârlı olacağını ortaya koymaktadır. (Yapraklı, 2006)

Kojima ve Ozawa (1984), dış ticaret ve doğrudan yabancı yatırımları açıklayan bir model oluşturmaya çalışmışlardır. Mundell modelinden geliştirilen bu modelde şayet bir ülke bir malın üretiminde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip ise ve uluslararası ticaret karşılaştırmalı üstünlüğe dayanıyorsa, doğrudan yabancı yatırımların gerçekleşebileceği savunulmaktadır.

Söz konusu teorik tartışmalarda, doğrudan yabancı yatırımların ihracat ve ithalat üzerinde etkisinin olabileceğine ya da ihracat ve ithalat ile doğrudan yabancı yatırımlar arasında bir nedensellik ilişkisinin varlığına ilişkin beklentilerin bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Bu itibarla doğrudan yabancı yatırımlar ile ev sahibi ülkenin ihracat ve ithalat performansı arasındaki teorik ilişkiyi destekleyen sonuçlar elde edebilmek için çeşitli ampirik çalışmalar yapılmıştır. Bahsi geçen ampirik çalışmaların önde gelenlerine çalışmanın literatür bölümünde yer verilmiştir.

Teorik çalışmalarda da görüldüğü üzere, doğrudan yabancı yatırımların ihracat ve ithalat ile olan ilişkisi incelenirken yatırıma ev sahipliği yapan ülkenin ekonomik performansı ve hedefleri kadar yatırımı yapan yatırımcı şirketin ekonomik performansının ve hedeflerinin de önemli bir faktör olduğu görülmektedir.

Burada önemli olan diğer bir nokta ise iç pazarla, ihracata yönelik üretim yapan şirketler arasında bir ayırım yapmak gerekmesidir. Doğrudan yabancı yatırımların dış ticarete olan etkileri, yatırımı yapan yatırımcı şirketin amaçlarına ve üretim biçimine göre farklılık göstermektedir. Bu şirketler gerek doğal kaynakları işleyerek, gerekse ucuz işgücünü kullanarak ihracat gerçekleştirebilirler. Ancak, burada elde edilen ihracat gelirinin dış ticaret dengesine net bir katkı sağlayabilmesi, yatırımların sermaye malları, ara mallar ve teknoloji bakımından dış bağımlılığın yüksek olmamasına bağlıdır. Bu bağımlılığın yüksek olması ise ihracattan sağlanan gelirlerin dolaylı yoldan kaybına yani ithalata neden olacaktır. Bu durumda doğrudan yabancı yatırımlardan ihracata ve ithalata doğru bir nedensellik ilişkisinden söz edilebilirken, tam tersi bir nedensellik ilişkisinin olabileceği de göz ardı edilmemelidir.

Gelişmekte olan ülkelerde emek-yoğun endüstrilerde yatırım yapan çok uluslu şirketler, bir yandan bu ülkelerdeki ucuz emeği kullanıp üretim maliyetlerini düşürmeyi

amaçlamakta, diğer taraftan bu üretimi emeğin pahalı ve bu nedenle satın alma gücünün yüksek olduğu gelişmiş ülkelere pazarlayarak satış hasılatını arttırıp kârlarını maksimize etmektedirler. Bu senaryoda doğrudan yabancı yatırımlardan ihracata doğru bir nedensellik ilişkisi beklenmektedir.

İç pazara yönelik yabancı yatırımların sakıncalarına değinmek gerekirse, bu tarz yatırımların dış ticaret dengesi bakımından genellikle olumsuz etki yaratabileceği söylenebilir. Eğer doğrudan yabancı yatırım önemli ve belirgin bir ithal ikamesi sağlamıyorsa, ihracata yönelik değilse ve üretim için gerekli olan sermaye malları ve girdilerin ithalat yoluyla sağlanıyorsa bu durum ülke ekonomisinin dış ticaret açığının büyümesine neden olacaktır.

Başka bir ifadeyle, şirketler açısından bakıldığında yatırım ve dış ticaret, şirketlerin kendi üretim süreçlerini etkin düzenleme çabalarının tamamlayıcı parçaları olarak görülmektedir. Firmalar üretim sürecini farklı aşamalara ayırıp, her aşamayı en etkin şekilde gerçekleştirilebilecek ülkeye kaydırmak ve tüm aşamaları bir yap-boz tamamlar gibi birleştirip adına ticaret diyerek, ürettikleri mal ve hizmetleri dünyanın her köşesindeki alıcılara erkin bir şekilde sunmaktadır. Yatırımı alan ülkenin dış piyasalara girişini kolaylaştıran yabancı yatırımlar; teknoloji transferi, rekabet, yaratıcılık, verimlilik ve tasarruf/sermaye gibi faktörlerin oluşumunu teşvik edici etkileriyle de ev sahibi ülkelerde ticaret akışına olumlu yönde etki edebilmektedirler. (Öğütçü, 1998: 157)

Bu itibarla küresel ekonomide doğrudan yabancı yatırım ve dış ticaret arasındaki karmaşık ilişkinin açıklanması, yatırımcıların amaçlarının net bir şekilde anlaşılması ülkeler ve ülkelerin ekonomik politikaları açısından büyük öneme sahip olduğu anlaşılmaktadır.

2.3. Türkiye’de Uygulanan Temel Strateji ve Politikalar

Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 27.06.2000 tarihinde onaylanarak uygulamaya konan “Uzun Vadeli Strateji” 2001 – 2023 dönemini kapsamakta ve 2001 yılından itibaren uygulanan hemen hemen tüm politikaların temelinde yer almaktadır.

2001 – 2023 dönemini kapsayan uzun vadeli gelişme stratejisinin temel amacı; Atatürk’ün gösterdiği çağdaş uygarlık düzeyini aşma hedefi doğrultusunda, Türkiye’nin

21inci yüzyılda kültür ve uygarlığın en ileri aşamasına ulaşarak dünya standardında üreten, gelirini adil paylaşan, insan hak ve sorumluluklarını güvenceye alan, hukukun üstünlüğünü, katılımcı demokrasiyi, laikliği, din ve vicdan özgürlüğünü en üst düzeyde gerçekleştiren, küresel düzeyde etkili bir dünya devleti olması olarak belirlenmiştir.

Uzun vadeli stratejide bu temel amaç doğrultusunda, ekonominin tüm alanlarında olduğu gibi ihracat, ithalat ve doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin alanlarda uygulanacak ve etkinliği artıracak reformların zamanında gerçekleştirilebilmesi gerektiği yazılı bulunmaktadır. Bu politikalar; ekonominin rekabet gücünün artırılması, büyümenin devamlılığının sağlanması ve sürdürülebilir bir cari açık için Kalkınma Planları, Orta Vadeli Plan ve Yıllık Programlarla desteklenmiştir. Yapısal reformların gerçekleştirilmesi ve makroekonomik istikrar ortamının oluşturulması amacıyla bu plan ve programlar düzenli olarak revize edilmektedir.

Bu itibarla, 2006 yılında yayınlanan ve 2007 yılında uygulamaya konulan Dokuzuncu Kalkınma Planı, “İstikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen, AB’ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye” vizyonu ve Uzun Vadeli Strateji (2001-2023) çerçevesinde hazırlanmıştır.

Diğer taraftan, Uzun Vadeli Strateji (2001-2023) çerçevesinde ve Dokuzuncu Kalkınma Planı vizyonunda hazırlanan, 2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı 2012 yılında yayınlanmıştır. Eylem planında, son dönemde uygulanmaya başlanan sektörel stratejilerin ve politikaların ihracatın artmasına önemli katkılar yaptığı belirtilmektedir.

Temel amaç ve yukarıda belirtilen vizyonlar çerçevesinde Dokuzuncu Kalkınma Planı’nda Türkiye’de yatırım ortamının iyileştirilmesi, yabancı yatırımların artırılması ve yatırımcılara güven sağlanması amacı güdülmüş ve politikalarla desteklenmesinin gerektiği belirtilmiştir. Bunlara ek olarak, ihracata dayalı bir büyüme stratejisi izleyen Türkiye’nin dünya ticaretinde lider ülkeler arasında yer alması hedeflenirken, son yıllardaki ihracatın ithalata olan bağımlılığındaki artışa dikkat çekilmiştir. Plan’da Türkiye ihracatında lokomotif sektör olan imalat sanayi sektöründeki yatırım, üretim ve ihracattaki önemli artıştan bahsedilirken, Planın uygulandığı dönemde ekonominin rekabet gücünü artırmak ve katma değeri yüksek üretim yapısına geçmek amaçları doğrultusunda izlenecek politikalarla, sürdürülebilir yüksek ihracat artışının sağlanacağı belirtilmektedir. Her

gelişmekte olan ülke gibi ihtiyaçlar doğrultusundaki ithalatın gerekliliğinin kabul edildiği planlarda ithalatın ülkedeki rekabet ortamını bozmaması için çalışılması gerektiği belirtilirken bu planlarda yerli üretici ve yatırımcının korunmasının önemi üzerinde durulmuş ve hedef tarih olan 2023 yılında Türkiye'nin ithalattaki dışa bağımlılığının minimum seviyeye getirilmesi amaçlanmıştır.

Bu doğrultuda, Dokuzuncu Kalkınma Planı ile her alanı detaylı düzenlemeye dayanan bir plan hazırlama anlayışı yerine, belirlenen kalkınma vizyonu çerçevesinde makro dengeleri gözeterek, öngörülebilirliği artıran, piyasaların daha etkin işleyişine imkan verecek kurumsal ve yapısal düzenlemeleri öne çıkaran, sorunları önceliklendiren, temel amaç ve önceliklere yoğunlaşan bir stratejik yaklaşıma geçilmiştir. Böylelikle Plan'ın farklı işlevlere sahip tüm planlama çalışmalarında yönlendirici bir işlev görmesi amaçlanmıştır.

Plan'da ve Plan kapsamında uygulanan politikalarda Türkiye'nin 2007 yılında tarihinin en yüksek doğrudan yabancı yatırım girişine ulaşmış olması ve ihracattaki artış trendinin sürmesi dikkate alınarak istikrarın sürmesi hedeflenmiştir. Ancak sonraki yıllarda yaşanan küresel kriz buna müsaade etmemiş ve Türkiye ekonomisinin tekrar toparlanması ancak 2011 yılında gerçekleşmiştir.

2011 yılından itibaren tekrar ekonomik göstergelerin normalleşme yönünde ilerlemesine rağmen 2014 yılı küresel ekonomide geleceğe dönük risklerin ve belirsizliklerin sürdüğü, dünya ekonomisinde değişim ve dönüşümlerin yaşandığı, yeni dengelerin oluştuğu, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında güç dengelerinin yeniden şekillendiği bir ortam olmuştur.

Bu ortamda hazırlanan ve 2014 – 2018 dönemini kapsayan Onuncu Kalkınma Planında, Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde birçok alanda önemli ilerlemelerin sağlandığı belirtilmiştir. Bu kapsamda, Dünya Ekonomik Forumu tarafından yayınlanan 2012 yılındaki rekabet gücü sıralamasında Türkiye'nin, 144 ülke arasında 43. sırada yer aldığı ve bu gelişmede makroekonomik istikrar ve finansal sektör alanlarında sağlanan iyileşmelerin etkili olduğu yazılı bulunmaktadır. Diğer taraftan rekabet gücünde sağlanan ilerlemenin ihracat performansına olumlu yansıdığı ve Türkiye'nin, son yıllarda ciddi bir ihracat ivmesi yakaladığı, özellikle yerel ve bölgesel ticaret ağlarına erişim ve bunları yönetme konusunda kayda değer başarılar gösterdiği belirtilmiştir. Bunlara ek olarak,

Türkiye'nin uzun dönemli kalkınma perspektifini hayata geçirmek açısından halen önemli mesafe kat edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. LİTERATÜR TARAMASI

Literatürde doğrudan yabancı yatırımların ihracat ve ithalat performansını nasıl etkilediği önemli bir tartışma konusudur. Bu tartışmalar çeşitli çalışmalarla ele alınmakta ve ampirik kanıtlarla desteklenmektedir. Bazı çalışmalar doğrudan yabancı yatırımların ihracat ve ithalat üzerinde istatistiki olarak anlamsız ya da negatif etkisinin olduğunu belirtirken, bazıları da güçlü bir pozitif ilişkiyi savunmaktadır.

Bu kapsamda yürütülen çalışmalar genellikle zaman serisi analizine dayalı nedensellik çalışmaları olmakla birlikte literatürdeki çeşitlilik göz önüne alınarak bu bölümde; farklı ülkeleri, dönemleri ve yöntemleri içeren çalışmalar incelenmiştir. Yayınlanma tarihine göre sıralanan literatürdeki önemli çalışmalar ve sonuçları aşağıdaki gibidir.

Rodrik (1998), 4 ülkede (Kore, Tayvan, Şili ve Türkiye) 1950 – 1992 yılları arasında yatırımlar ve dış ticaret arasındaki nedenselliği panel veri analizi yöntemleri ve Granger nedensellik testi yardımıyla incelemiştir. Çalışma sonucunda Kore ve Tayvan’da yatırımlardan dış ticarete doğru nedensel ilişki bulunurken, Türkiye ve Şili’de ise herhangi yönde nedensellik bulunamamıştır.

Hejazi ve Safarian (1999), 52 ülkede 1982 – 1994 dönemi için panel veri analizi yöntemleriyle doğrudan yabancı yatırımlar ve ihracat arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Doğrudan yabancı yatırımların ülkelere giren ve ülkelere çıkan yatırımlar şeklinde ayrıştırıldığı bu çalışma sonucunda ülkelere giren doğrudan yabancı yatırımların ihracat üzerinde pozitif bir etkisinin bulunduğu ancak, ülkelere çıkan doğrudan yabancı yatırımların ise ihracat üzerindeki etkisinin daha büyük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Liu ve diğerleri (2001), 1984 – 1998 yılları arasındaki 15 yıllık dönem için panel veri analizi yöntemi ile Çin’de doğrudan yabancı yatırımlar ile dış ticaret (ihracat ve ithalat) arasındaki nedensellik ilişkisini araştırmışlardır. Araştırmada değişkenler büyüme

oranları olarak ele alınmış ve araştırma sonucunda, ithalattan doğrudan yabancı yatırımlara doğru; doğrudan yabancı yatırımlardan ihracata doğru ve ihracattan ithalata doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kumar (2001), 1982 – 1994 dönemi için 66 ülkenin 7 ana sektörünü dikkate alarak panel veri analizi yöntemleriyle yürüttüğü çalışmasında doğrudan yabancı yatırımlar ile dış ticaret işlemleri arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Çalışma sonucunda; doğrudan yabancı yatırımların etkilerinin ülkeden ülkeye değişiklik gösterdiği ancak genel olarak bakıldığında ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırımların, dış ticaret üzerinde pozitif etkisinin bulunduğu belirtilmektedir.

Mafusire (2001) ise, Zimbabve ekonomisinde 1967 – 1994 yılları arasında eş bütünleşme testi yardımıyla doğrudan yabancı yatırımlar ve ihracat arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Analiz sonucunda Zimbabve’de doğrudan yabancı yatırımların ihracattaki büyümeye katkısının bulunduğu ve aynı zamanda ihracattaki büyümenin de daha fazla doğrudan yabancı yatırıma neden olduğu bulunmuştur.

Alguacil ve Orts (2002), 1980 – 1999 yılları arasında çeyreklik veri seti kullanarak Meksika’da doğrudan yabancı yatırımlar ile ihracat arasındaki nedenselliği incelemişlerdir. Çalışmada Meksika’da doğrudan yabancı yatırımlardan ihracata doğru pozitif nedensel ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Alıcı ve Ucal (2003), 1987 – 2002 dönemi için çeyreklik veri seti kullanarak Türkiye’deki doğrudan yabancı yatırımlar ve ihracat arasındaki ilişkiyi nedensellik testiyle analiz etmişlerdir. Analiz sonucunda endüstriyel üretimle ihracat arasında nedensellik tespit edilmiş ancak Türkiye ekonomisi için doğrudan yabancı yatırımlarla ihracat arasında bir nedensellik tespit edilememiştir.

Camarero ve Tamarit (2003), 1981 – 1998 dönemini çeyreklik veri seti kullanarak 13 ülke için doğrudan yabancı yatırımlar ile ihracat ve ithalat arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Bahsi geçen dönemde uygulanmaya başlanan serbestleşme politikalarıyla dış ticaret ve doğrudan yabancı yatırım performanslarının önemine değinilmiştir. Panel veri analizi yöntemlerinin kullanıldığı çalışma sonucunda doğrudan yabancı yatırımlar ile ihracat ve ithalat arasında tamamlayıcı bir ilişkinin var olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Rothmuller (2003), 1996 – 2002 yılları arasında Brezilya’da doğrudan yabancı yatırımların ihracat ve ithalat üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışmada Brezilya ekonomisinde doğrudan yabancı yatırımların ihracat üzerinde olumlu etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Doğrudan yabancı yatırımların önemine dikkat çeken çalışma, uluslararası şirketlerin aktivitelerinin ülke ekonomisi için önemli bir enstrüman olduğunu vurgulamıştır.

Pacheco – Lopez (2005), 1970 – 2000 dönemi için yıllık veri seti kullanarak Meksika’da doğrudan yabancı yatırımlar, ihracat ve ithalat arasındaki ilişkiyi eş bütünleşme ve nedensellik testleriyle araştırmıştır. Değişkenler arasında uzun dönem ilişkisine ve çift yönlü nedenselliğin varlığı sonucuna ulaşılmıştır.

Zhang (2005), Çin ekonomisinde doğrudan yabancı yatırımlar ile ihracat arasındaki ilişkiyi araştırmak için yatay-kesit veriler kullanmıştır. Çalışma, doğrudan yabancı yatırımların Çin’in ihracatı üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Ampirik sonuçlara göre ise, doğrudan yabancı yatırımların ihracatı destekleyici etkisi yurt içi sermayeyi destekleyici etkisinden daha büyüktür ve bu etki işgücü-yoğun endüstrilerde kendisini daha çok hissettirmektedir.

Şen ve Karagöz (2006), Türkiye ekonomisinde doğrudan yabancı yatırımlar, ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. 1994 – 2004 dönemine ilişkin çeyreklik veri seti ile nedensellik ilişkisi test edilmeye çalışılmıştır. Ampirik sonuçlar, ihracata dayalı büyüme hipotezini desteklediğini ancak doğrudan yabancı yatırımlar ile ihracat arasında herhangi bir nedensellik ilişkisinin olmadığını göstermektedir.

Aizenman ve Noy (2006), 1982 – 1998 dönemi için yıllık veri seti kullanarak 81 ülke için doğrudan yabancı yatırımlar ile dış ticaret arasındaki ilişkiyi panel yöntemle araştırmışlardır. Çalışmada dış ticaret açıklık endeksinin doğrudan yabancı yatırımlar açıklık endeksi üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Karagöz ve Karagöz (2006), Türkiye için 1980 – 2002 dönemini kapsayan çalışmada çeyreklik veri seti kullanarak doğrudan yabancı yatırımlar ile ihracat arasındaki nedenselliği incelemişlerdir. Çalışma sonucunda doğrudan yabancı yatırımlardan ihracata doğru bir nedensellik olgusuna rastlanılmazken, ihracattan doğrudan yabancı yatırımlara doğru %17 anlamlılık düzeyinde nedensellik tespit edilmiştir. Bu sonuçlar ışığında çalışmada, normal şartlar altında yabancı sermayeden ihracata ve büyümeye doğru bir

nedensellik beklenirken Türkiye örneğinde bu beklentinin gerçekleşmemesine dikkat çekilmiştir.

Falk ve Hake (2008), endüstri düzeyinde 7 Avrupa ülkesine yönelik panel veri analizi gerçekleştirdikleri çalışmada, ihracat ile doğrudan yabancı yatırım stoku arasındaki ilişkiyi test etmeye çalışmışlardır. 1973 – 2004 döneminin analiz edildiği çalışmada elde edilen sonuçlara göre, ihracat doğrudan yabancı yatırımlara neden olmakta, ancak tersi yönde bir nedensellik bulunmamaktadır.

Altıntaş (2009), 1996 – 2007 dönemi için çeyreklik veri setini kullanarak Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımlar ile ihracat ve ithalat arasındaki nedenselliği incelemiştir. Çalışmada Türkiye’de, doğrudan yabancı yatırımlardan ihracata doğru ve ithalattan doğrudan yabancı yatırımlara doğru tek yönlü nedenselliğin varlığı bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca ihracatın ithalatın nedeni olduğu sonucuna dikkat çekilerek bu sonucun Türkiye’nin ihracatının arttıkça ithalatının da artması durumu olarak gözlemlendiği belirtilmektedir.

Onwuka ve Zoral (2009), Türkiye’de 1950 – 2004 yılları arasında doğrudan yabancı yatırımlar ile ithalattaki büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma literatürdeki birçok çalışmaya göre geniş bir dönemi ele almıştır. Çalışmada uzun dönemde doğrudan yabancı yatırımlar, gayri safi milli hasıla ve ulusal fiyat düzeyinin ithalattaki büyüme ile ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Yılmaz (2010), 1991 – 2007 dönemi için çeyreklik veri seti ile Türkiye’de GSYİH, doğrudan yabancı yatırımlar, ithalat ve ihracat arasındaki nedenselliği araştırmıştır. Yapılan analiz sonucunda, doğrudan yabancı yatırımlardan ihracata ve ihracattan doğrudan yabancı yatırımlara doğru bir nedensellik olmadığı; ithalattan doğrudan yabancı yatırımlara doğru olmak üzere ise tek yönlü bir nedensellik olduğu görülmüştür. Ayrıca ithalat ve ihracat ile ekonomik büyüme arasında karşılıklı ve ithalattan ihracata doğru tek taraflı bir nedensellik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu itibarla, doğrudan yabancı yatırımların zayıf da olsa ihracat ve ithalattaki gelişmeyi takip etmesi bulgusunun, Türkiye’de yabancı sermayenin faydalı yatırımlara dönüştürülmesi yoluyla üretimde ve dış ticarete canlanmaya yardımcı olacağı çalışmada belirtilmektedir.

Jayachandran ve Seilan (2010), Hindistan’da doğrudan yabancı yatırımlar, dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1970 – 2007 yılları arasında araştırmıştır.

Çalışmada teoride geçen dış ticaretin ve doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeyi hızlandırması hususlarını doğrulayan sonuçlara ulaşılmış olup, nedensellik testi sonucunda ise ihracattan doğrudan yabancı yatırımlara doğru ve doğrudan yabancı yatırımlardan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin varlığını öne süren hipotezler reddedilememiştir.

Türkcan ve Saygılı (2011), 1998 – 2010 yılları arasında altı aylık veri seti kullanarak Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımlar ile net ihracat arasındaki nedenselliği incelemiştir. Çalışma sonucunda uzun dönemde doğrudan yabancı yatırımlar ile net ihracat arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kıran (2011), 1992 – 2008 dönemi için çeyreklik veri setini kullanarak Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımlar ile dış ticaret (ihracat ve ithalat) arasındaki nedenselliği araştırmıştır. Granger ve Dolado - Lüthkepohl nedensellik testlerinin uygulandığı araştırma sonucunda söz konusu dönemde doğrudan yabancı yatırımlar ile dış ticaret arasında herhangi bir nedensellik bulunamamıştır.

Göçer ve diğerleri (2012), çalışmalarında doğrudan yabancı yatırımlar ile ihracat arasındaki ilişkiyi 2000 – 2010 dönemi itibariyle aylık veri seti kullanarak sınır testi yaklaşımıyla analiz etmiştir. Çalışma sonucunda, seriler arasında eş bütünleşme ilişkisi olduğu ve uzun dönemde doğrudan yabancı yatırımların, ihracat üzerindeki etkisinin pozitif ve anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

Çetin ve Şeker (2013) tarafından 1980 – 2009 dönemi için sekiz gelişmekte olan ülke ekonomisi için doğrudan yabancı yatırımlar ile ihracat arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmiştir. Çalışmada çift yönlü bir nedenselliğe rastlanılmamış, Polonya ve Meksika ekonomilerinde doğrudan yabancı yatırımlardan ihracata; Türkiye, Tayland ve Pakistan’da ise ihracattan doğrudan yabancı yatırımlara doğru tek yönlü bir nedensellik tespit edilmiştir. Çin, Hindistan ve Brezilya için ise herhangi bir nedensellik bulgusuna rastlanılmamıştır.

Shawa ve Shen (2013), Tanzanya ekonomisinde doğrudan yabancı yatırımlar, ihracat ve büyüme arasındaki ilişkiyi 1980 – 2012 yılları arasında eş bütünleşme ve nedensellik testleri ile incelemişlerdir. Nedensellik testi sonucunda ihracattan doğrudan yabancı yatırımlara doğru tek yönlü nedensel ilişki bulunduğu anlaşılmış, diğer taraftan büyüme ile doğrudan yabancı yatırımlar arasında nedensel ilişki tespit edilememiştir.

Sharma ve Kaur (2013), 1976 – 2011 yılları arasında Hindistan ve Çin’de doğrudan yabancı yatırımlar ile dış ticaret (ihracat ve ithalat) arasındaki nedensellik ilişkisini araştırmışlardır. Çalışmada Çin için doğrudan yabancı yatırımlardan ihracata ve doğrudan yabancı yatırımlardan ithalata doğru tek yönlü nedensel ilişki bulunduğu, Hindistan için ise doğrudan yabancı yatırımlar ile ihracat, doğrudan yabancı yatırımlar ile ithalat ve ihracat ile ithalat arasında çift yönlü nedensel ilişki bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlarla, Çin ekonomisi için daha fazla doğrudan yabancı yatırımın daha fazla ithalat ve daha fazla ihracat anlamına geldiği, Hindistan ekonomisinde ise doğrudan yabancı yatırımların ihracatı ve ithalatı artırıcı etkisine ek olarak ihracatı artırmanın ithalatın da artması anlamına geldiği belirtilmiştir.

Sharma ve Kaur (2013)’un çalışması sonucunda da belirtildiği üzere, ülke ekonomisindeki ihracat ve ithalat arasındaki bağımlılık, yani ihracat yapmak için ithalat yapmanın gerekmesi günümüzde gelişmekte olan ülkelerin önemli sorunlarından biri olmuştur. Bu nedenle ülke ekonomisindeki karar mercilerinin bu konuyu dikkate almasının gerekliliği literatürdeki bir çok çalışmada önem arz etmiştir.

Literatürde doğrudan yabancı yatırımlar ile ihracat ve ithalat arasındaki ilişkinin araştırıldığı çalışmalara ek olarak, bu değişkenlerin ayrı ayrı veya birlikte ekonomik değişkenler üzerindeki etkisini ortaya koymak için de çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ülke ekonomisi için doğrudan yabancı yatırımlar, ihracat ve ithalat değişkenlerinin önemini ortaya koyan son yıllardaki çalışmalarda genellikle Türkiye ekonomisi için dış ticaretin ve doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkisi bulunduğu sonucuna varılmıştır.

Diğer taraftan OECD raporları genel olarak incelendiğinde, gelişmekte olan ülkeler için doğrudan yabancı yatırımların dış ticarete pozitif etkisinin bulunduğu ifade edildiği görülmektedir. Söz konusu etkinin ekonomiye dağıldığı ve piyasalarda rekabet ortamının oluşmasına olanak sağlaması, teknolojik gelişmelerin daha hızlı takip edilmesi ve ev sahibi ülkede iş olağanı oluşturması gibi yönleriyle gözlemlendiği ileri sürülmektedir.

Doğrudan yabancı yatırımlar ile ihracat ve ithalat arasındaki ilişkiyi analiz eden yukarıda bahsedilen günümüz ampirik literatürün önemli bir kısmı özet olarak Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3: Literatür Özeti

Çalışma	Ülke	Dönem	Yöntem	Bulgular
Sharma ve Kaur (2013)	Çin ve Hindistan	1976 – 2011	Granger Nedensellik Testi	Çin’de DYY’den ihracata ve DYY’den ithalata doğru tek yönlü, Hindistan’da ise DYY ile ihracat, DYY ile ithalat arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur.
Shawa ve Shen (2013)	Tanzanya	1980 – 2012	Granger Nedensellik Testi	İhracattan DYY’ye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur.
Çetin ve Seker (2013)	Gelişmekte Olan 7 Ülke	1980 – 2009	Toda – Yamamoto Nedensellik Testi, Dolado-Lutkepohl testi	Türkiye, Tayland ve Pakistan’da ihracattan DYY’ye doğru, Polonya’da ihracattan DYY’ye doğru nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Diğer ülkeler için herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunmamıştır.
Göçer ve diğerleri (2012)	Türkiye	2000 – 2010	Granger Nedensellik Testi, Engle-Granger Eş Bütünleşme Testi, Sınır Testi ARDL Yaklaşımı	DYY ile ihracat arasında eş bütünleşme ve DYY ile ihracat arasında nedensellik ilişkisi bulunmuştur.
Kıran (2011)	Türkiye	1992 – 2008	Granger ve Dolado - Lütkepohl Nedensellik Testleri	DYY ile ihracat ve ithalat arasında nedensellik ilişkisi bulunmamıştır.

Türkcan ve Saygılı (2011)	Türkiye	1998 – 2010	Johansen Eş Bütünleşme Testi	Doğrudan yabancı yatırımlar ile net ihracat arasında uzun dönemde anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.
Jayachandran ve Seilan (2010)	Hindistan	1970 – 2007	Granger Nedensellik Testi	İhracattan DYY'ye doğru ve DYY'den ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur.
Yılmaz (2010)	Türkiye	1991 – 2007	Granger Nedensellik Testi	DYY'nin, ihracat ve ithalatı zayıf olarak takip etmesine rağmen DYY ve ekonomik büyüme arasında güçlü bir nedensellik bulunmamıştır.
Onwuka ve Zoral (2009)	Türkiye	1950 – 2004	Sınır Testi, ARDL Yaklaşımı	Uzun dönemde DYY'lerin ithalatı etkilediği, kısa dönemde ise DYY'lerin ithalat üzerinde bir etkisinin olmadığı bulunmuştur.
Altıntaş (2009)	Türkiye	1996 – 2007	Johansen - Juselius Eş Bütünleşme Testi	DYY'den ihracata doğru ve ithalattan DYY'ye doğru tek yönlü nedensellik bulunmuştur.
Falk ve Hake (2008)	7 Avrupa Ülkesi	1973 – 2004	Panel Veri Analizi	İhracattan DYY'ye doğru tek yönlü nedensellik bulunmuştur.

Karagöz ve Karagöz (2006)	Türkiye	1991 – 2003	Granger Nedensellik Testi	İhracattan DYY'ye doğru olmak üzere tek yönlü nedensellik bulunmuştur.
Aizenman ve Noy (2006)	81 Ülke	1982 – 1998	Panel Veri Analizi	Dış ticaret açıklık endeksinin doğrudan yabancı yatırımlar açıklık endeksi üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Şen ve Karagöz (2006)	Türkiye	1994-2004	Granger Nedensellik Testi	DYY ile ihracat arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunmamıştır .
Zhang (2005)	Çin	1980 – 2004	Panel Veri Analizi	DYY'nin ihracat üzerinde pozitif etkisi bulunduğu ve bu etkinin emek yoğun endüstrilerde daha belirgin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Pacheco – Lopez (2005)	Meksika	1970 – 2000	Granger Nedensellik Testi	DYY ile ihracat ve ithalat arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur.
Rothmuller (2003)	Brezilya	1996 – 2002	Regresyon Analizi	DYY'nin ihracat üzerinde olumlu etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Camarero ve Tamarit (2003)	13 Ülke	1981 – 1998	Panel Veri Analizi	DYY ile ihracat ve ithalat arasında tamamlayıcı bir ilişkinin var olduğu bulunmuştur.

Alıcı ve Ucal (2003)	Türkiye	1987 – 2002	Granger Nedensellik Testi	DYY ile ihracat arasında bir ilişki bulunamamıştır.
Alguacil ve Orts (2002)	Meksika	1980 – 1999	Granger Nedensellik Testi	DYY'den ihracata doğru pozitif nedensellik ilişkisi bulunmuştur.
Mafusire (2001)	Zimbabve	1967 – 1994	Johansen Eş Bütünleşme Testi, VAR	DYY ile ihracat arasında pozitif ve çift yönlü bir ilişki olduğu bulunmuştur.
Kumar (2001)	66 Ülke	1982 – 1994	Panel Veri Analizi	Ülkeye gelen DYY'nin, dış ticaret üzerinde pozitif etkisi olduğu bulunmuştur.
Liu ve diğerleri (2001)	Çin	1984 – 1998	Panel Veri Analizi	İthalattan DYY'ye doğru; DYY'den ihracat doğru ve ihracattan ithalata doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Hejazi ve Safarian (1999)	52 Ülke	1982 – 1994	Panel Veri Analizi	Ülkelere giren DYY'nin ihracat üzerinde pozitif bir etkisinin bulunduğu ancak, ülkelerden çıkan DYY'nin ise ihracat üzerindeki etkisinin daha büyük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Rodik (1997)	4 Ülke	1950 – 1992	Panel Veri Analizi, Granger Nedensellik Testi	Kore ve Tayvan'da yatırımlardan dış ticarete doğru nedensel ilişki bulunurken, Türkiye ve Şili'de ise herhangi yönde nedensellik bulunmamıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. EKONOMETRİK YÖNTEM VE VERİ SETİ

4.1. Ekonometrik Yöntem

Bu bölümde Türkiye’de 2007 – 2014 dönemine ilişkin üçer aylık veri setiyle ihracat ve ithalat ile doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişkinin incelenmesi aşamasında kullanılan yöntemlerin açıklanması amaçlanmıştır.

Aşağıda çalışmada kullanılan ekonometrik yöntem ve veri seti hakkında geniş bilgi verilmiştir. İlk olarak kullanılan zaman serilerinin durağan olup olmadıkları araştırılmıştır. Bu amaçla Genişletilmiş Dickey Fuller testi (ADF) ve Phillips-Perron (PP) yöntemi açıklanmıştır. Daha sonra ihracat ve doğrudan yabancı yatırımlar ile ithalat ve doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki nedensellik ilişkisini belirlemek için kullanılan Toda – Yamamoto Nedensellik Testi açıklanmıştır.

4.1.1. Zaman Serilerinde Durağanlık

Herhangi bir zaman serisi modeli geliştirildiğinde, elde edilen stokastik sürecin zamana bağlı olarak değişip değişmediğinin bilinmesi gerekmektedir. Stokastik sürecin niteliği zaman boyunca değişiyorsa; yani seri durağan değilse, serinin geçmiş ve gelecek yapısını basit bir cebirsel modelle ifade etmek mümkün değildir. Eğer stokastik süreç zaman boyunca sabit ise, serinin geçmiş değerleri kullanılarak seriye ait sabit katsayılı bir model elde edilebilir. Bu mantık tek denklemler regresyon modellerindeki değişkenler arasındaki değişmeyen ilişki şeklinde anlaşılabilir. Bir durağan zaman serisinde, bir seride peş peşe gelen iki değer arasındaki fark, zamanın kendisinden kaynaklanmamakta, sadece zaman aralığından kaynaklanmaktadır. Durağan serideki bu ilişkinin pratik sonucu serinin ortalamasının zamanla değişmeyeceğidir. Gerçek dünyadaki zaman serilerinin çoğu durağan değil ve serinin ortalaması zamanla değişmektedir. Seri genellikle azalan veya

artan bir trende sahip olmaktadır. Bazen serilerdeki büyük dalgalanmalardan dolayı da durağanlık ortadan kalkmaktadır. Seri durağan değilse, otokorelasyonlar önemli ölçüde sıfırdan sapmaktadır veya gecikmeler arttıkça sıfırdan uzaklaşmaktadır veya ortaya sahte bir örnek çıkmaktadır. Zaman serilerini uygun bir modele oturtabilmemiz için bu serilerin önce durağan hale getirilmesi gerekmektedir (Kutlar, 2000: 12-13).

Bu çalışmada kullanılan serilerin durağanlık düzeylerinin belirlenmesinde Genişletilmiş Dickey – Fuller testi ve Phillips – Perron testi kullanılmıştır. Aşağıda bu iki test yöntemi sırasıyla açıklanmıştır.

4.1.1.1. Genişletilmiş Dickey – Fuller (ADF) Birim Kök Testi

Bir zaman serisinin durağanlığını incelemek için Dickey ve Fuller (1979) aşağıda gösterilen sabitsiz, sabitli ve sabitli – trendli modelleri ADF denklemleri olarak kabul etmiştir.

$$\Delta X_t = \alpha_1 X_{t-1} + \sum_{i=1}^p \beta_i \Delta X_{t-i} + u_t \quad (4.1)$$

$$\Delta X_t = \alpha_0 + \alpha_1 X_{t-1} + \sum_{i=1}^p \beta_i \Delta X_{t-i} + u_t \quad (4.2)$$

$$\Delta X_t = \alpha_0 + \alpha_1 X_{t-1} + \alpha_2 Trend + \sum_{i=1}^p \beta_i \Delta X_{t-i} + u_t \quad (4.3)$$

Yukarıdaki denklemlerde X_t ; durağanlık testine tabi olan seriyi, Δ ; serinin devresel farkını, p ; gecikme uzunluğunu, u_t ; beyaz gürültülü hata terimini ifade etmektedir.

ADF testinde hata terimlerinin birbirinden bağımsız ve sabit varyanslı olduğu varsayılmaktadır. Ayrıca bağımlı değişkenin uygun gecikmeleri denklemin sağına eklenerek otokorelasyon sorunu giderilmektedir.

Değişkenlerin durağanlığına karar vermek için, her üç denklemden α_1 katsayısının negatif olması ve katsayının t istatistiğinin mutlak değeri olarak Mackinnon (1996) tablo kritik değerinden büyük olması gerekmektedir.

4.1.1.2. Phillips – Perron Testi

Çalışmadaki zaman serilerinin durağanlıklarının incelenmesinde kullanılan diğer bir yöntem ise Phillips-Perron birim kök testidir. Dickey Fuller birim kök testi hata terimlerinin istatistiksel olarak bağımsız olduğu ve sabit bir varyansa sahip olduğu varsayımına dayanır. Ayrıca hata terimleri arasında korelasyon yoktur. Phillips ve Perron (1988) testinde ise hata terimlerinin zayıf bağımlı ve heterojen (değişen varyans) olduğu varsayılmaktadır.

Phillips – Perron birim kök testinde, ADF testinde olduğu gibi durağanlığın incelenmesinde; sabitsiz, sabitli ve sabitli – trendli regresyon denklemleri ele alınmıştır.

$$\Delta X_t = \alpha_1 X_{t-1} + u_t \quad (4.4)$$

$$\Delta X_t = \alpha_0 + \alpha_1 X_{t-1} + u_t \quad (4.5)$$

$$\Delta X_t = \alpha_0 + \alpha_1 X_{t-1} + \alpha_2 Trend + u_t \quad (4.6)$$

PP testi, ADF testinden farklı olarak otokorelasyon sorununu gözlem kaybı olmadan ortadan kaldırmaktadır.

ADF veya PP testlerinden her iki birim kök testinden hangisinin daha güvenilir sonuç verdiği konusunda herhangi bir varsayım bulunmamaktadır. Bu nedenle her iki yöntemde birlikte durağanlık analizinde kullanılarak elde edilen sonuçların karşılaştırılması doğru bir seçenek olacaktır. Eğer her iki yöntemde aynı sonuca götürüyorsa elde edilen sonucun güvenilir olduğu kabul edilebilir.

4.1.2. Nedensellik Analizi

Nedensel ilişki araştırmaları çeşitli amaçlar için yapılır. Bu amaçlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Değişkenler arasındaki nedensel ilişkinin yönünün belirlenmesi,

- Kestirim veya öngörü amacıyla çözümlene için kullanılacak ekonometrik modelin belirlenmesi aşamasında hangi değişkenlerin bağımsız, hangi değişkenin bağımlı değişken olduğunun tespit edilmesi,

-Bağımlı değişkenin sadece kendi geçmiş dönem değerleri ile mi, yoksa bağımsız değişkenlerin geçmiş dönem değerleri ile birlikte mi daha iyi açıklanabileceğinin ve öngörülebileceğinin belirlenmesi,

-Bağımsız bir değişkendeki değişmenin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin kaç dönem gecikmeyle ortaya çıkacağının belirlenmesidir (Özmen, 2000: 6).

Geçmişten günümüze belirtilen bu amaçlara ulaşmak için kullanılacak birçok nedensellik testi geliştirilmiştir. Granger Nedensellik Testi ve Toda – Yamamoto Nedensellik Testi çalışmalarda en sık kullanılan nedensellik testleri olarak öne çıkmaktadır. Diğer taraftan literatürde yer alan nedensel ilişki araştırma çalışmalarının çoğunda, iki değişken arasındaki nedensellik ele alınmıştır.

Toda – Yamamoto testi, çalışmada kullanılan serilerin farklı seviyelerde durağan olması, bu itibarla analizde serilerin maksimum bütünleşme derecesini dikkate alması ve nedensellik testinin yapılabilmesi için gerekli olan eş bütünleşme zorunluluğunu ortadan kaldırması gibi nedenlerle diğer nedensellik testlerinden farklılaşmıştır.

Bu kapsamda, çalışmada ihracat ve ithalat ile doğrudan yabancı yatırım arasındaki nedensellik ayrı ayrı ele alınmış ve yöntem olarak Toda – Yamamoto testi kullanılmıştır.

4.1.2.1. Toda – Yamamoto Nedensellik Analizi

Toda ve Yamamoto 1995 yılındaki çalışmalarında, seriler durağan olmasalar da serilerin düzey değerlerinin yer aldığı VAR modelinin tahmin edilebileceğini ve standart WALD testinin uygulanabileceğini belirtmişlerdir. Toda ve Yamamoto; ilgili serinin durağan, trend etrafında durağan veya eş bütünleşik olup olmadığını dikkate almadan, “ k ” serbestlik derecesi ile χ^2 dağılımına sahip olduğunu göstermişlerdir.

k : Tahmin edilen VAR modelinin uygun gecikme uzunluğudur.

d_{max} : Modeldeki değişkenlerin maksimum bütünleşme derecesidir.

Bu itibarla, 1995 yılındaki çalışmalarında Toda ve Yamamoto, tahmin edilecek $[k + (d_{max})]$ dereceden bir VAR modelinde WALD testinin χ^2 dağılımına sahip olduğunu ispatlamıştır.

Toda – Yamamoto nedensellik testinin başarısı, modeldeki gecikme uzunluğunun (k) ve serilerin maksimum bütünleşme derecesinin (d_{max}) doğru tespit edilmesine bağlıdır. Yani bu yöntemde eş bütünleşme sınavına ihtiyaç duyulmamakta ve nedensellik sınavı için serilerin maksimum bütünleşme derecesini bilmek ve modeli doğru tahmin etmek yeterli olmaktadır. Böylelikle modelin tahmini ile ilgili bütünleşme derecesinin yanlış tespit edilmesi ile ilgili risk minimize edilmiş olmaktadır.

Toda – Yamamoto yaklaşımına göre nedenselliğin araştırılacağı değişkenlere ait verilerin düzey değerlerinin yer aldığı denklemler aşağıdaki gibidir;

$$Y_t = \lambda_1 + \sum_{i=1}^k \beta_{1i} Y_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{k+d_{max}} \beta_{2j} Y_{t-j} + \sum_{i=1}^k \theta_{1i} X_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{k+d_{max}} \theta_{2j} X_{t-j} + \mu_{1t} \quad (4.7)$$

$$X_t = \lambda_2 + \sum_{i=1}^k \delta_{1i} X_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{k+d_{max}} \delta_{2j} X_{t-j} + \sum_{i=1}^k \gamma_{2i} Y_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{k+d_{max}} \gamma_{2j} Y_{t-j} + \mu_{2t} \quad (4.8)$$

Birinci denklem için hipotezler ve karar mekanizması şu şekildedir;

$$H_0 : \forall_i \theta_{1i} = 0$$

$$H_1 : \forall_i \theta_{1i} \neq 0$$

H_0 hipotezinin red edilmesi durumunda X'den Y'ye doğru bir nedensellik ilişkisinin varlığından söz edilebilir.

İkinci denklem için hipotezler ve karar mekanizması ise şu şekildedir;

$$H_0 : \forall_i \gamma_{1i} = 0$$

$$H_1 : \forall_i \gamma_{1i} \neq 0$$

H_0 hipotezinin red edilmesi durumunda Y'den X'e doğru bir nedensellik ilişkisinin varlığından söz edilebilir.

4.2. Veri Seti

Bu çalışmanın analiz bölümünde, Türkiye'de 2007 – 2014 dönemi için ihracat ve ithalat ile doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki nedensellik ilişkisi üçer aylık veri seti ile incelenmiştir. Türkiye'de tarım sektörüne düzenli doğrudan yabancı yatırım girişi olmaması nedeniyle analizde sağlıklı sonuçlar almak adına çalışmada tarım dışı verilerle çalışılmıştır.

İhracat ve ithalat verileri Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), doğrudan yabancı yatırım verileri ise Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) resmi veri tabanları kullanılarak ABD Doları cinsinden elde edilmiştir. Çalışmada kullanılan doğrudan yabancı yatırım verileri yurt dışında yerleşik kişilerin Türkiye'de yaptıkları yatırımları kapsamaktadır. Çalışmadaki tüm seriler X12 prosedürü kullanılarak mevsimsel etkiden arındırılmıştır.

Çalışmada kullanılan değişkenler şu şekildedir;

FDI : Doğrudan Yabancı Yatırımlar

EXP : İhracat

IMP : İthalat

Çalışmada değişkenleri ifade eden sembollerin önündeki “L” harfi ilgili değişkenin logaritmasının alındığını, Δ sembolü ise ilgili değişkenin birinci derece devresel farkının alındığını göstermektedir.

Çalışmada tüm analizler E-views 7 programında yapılmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. BULGULAR VE GENEL DEĞERLENDİRME

Bu bölümde ilk olarak serilerin tanımlayıcı istatistiklerine yer verilmiştir. Daha sonra uygulanan birim kök testleri sonucu serilerin durağanlık seviyeleri belirlenmiştir. Son olarak da nedensellik testlerinin sonuçları sunulmuş ve yorumlanmıştır.

- **Tanımlayıcı İstatistikler**

Bu çalışmada kullanılan doğrudan yabancı yatırım, ihracat ve ithalat serilerinin, yapısal özelliklerini ifade edebilmek amacıyla tanımlayıcı istatistiklere Tablo 4’de yer verilmiştir.

Tablo 4: Serilere Ait Tanımlayıcı İstatistikler (Milyon ABD Doları)

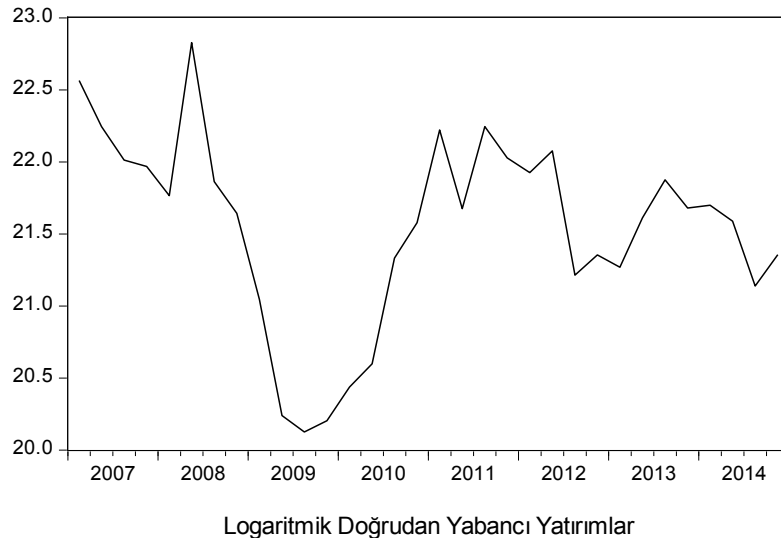
	Doğrudan Yabancı Yatırım	İhracat	İthalat
Ortalama	2773.6	31870.9	50569.2
Medyan	2643.5	33198.1	54517.6
Maksimum	8277	38873.8	65096.9
Minimum	382	22420	27899.9
Standart Sapma	1662.3	5513.4	10304.9
Çarpıklık	1.1	-0.3	-0.6
Basıklık	4.9	1.6	2.1
Jarque-Bera	11.7	2.9	3.1
Gözlem Sayısı	32	32	32

Tablo 4’te yer aldığı üzere, 2007 – 2014 yılları arasındaki 3’er aylık verilerin incelenmesi sonucunda; ortalama doğrudan yabancı yatırımın yaklaşık 3 milyar ABD doları olduğu, ortalama ihracatın yaklaşık olarak 32 milyar ABD doları olduğu ve ortalama ithalatın yaklaşık 51 milyar ABD doları olduğu görülmektedir. İncelenen seriler için standart sapmanın en yüksek ithalat serisinde olduğu ve 10 milyar ABD doları civarında olduğu dikkat çekmektedir.

- **Birim Kök Testleri Sonuçları**

Makro ekonomik çalışmalarda zaman serilerinin birçoğunun durağan olmadığı gerçeği, bu durumun tespit edilmesinde birim kök testlerinin önemini artırmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın bu bölümünde öncelikle değişkenlerin logaritmaları alınmış, daha sonra ise ADF ve PP testleri uygulanarak durağanlıkları test edilmiştir.

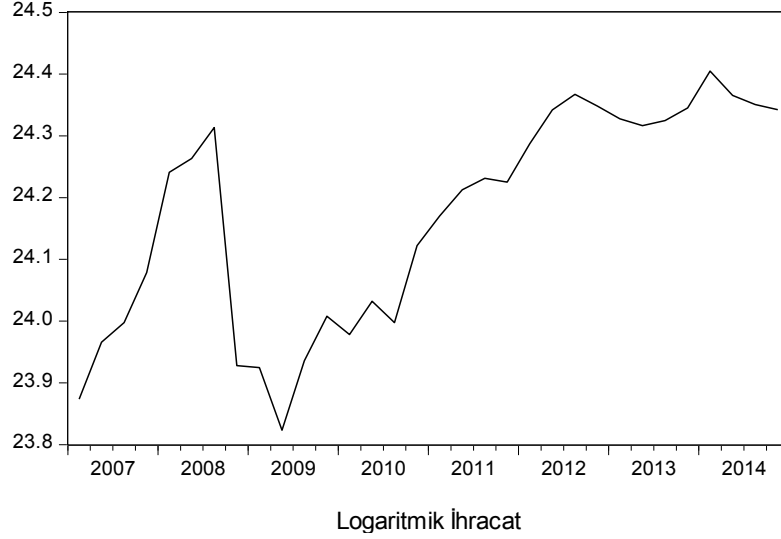
Grafik 3: Logaritmik Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Grafik 3, logaritmik doğrudan yabancı yatırımlar (LFDI) serisini ifade etmektedir. Serinin ortalaması 21.54 olarak elde edilmiştir. 2008 yılının 2. çeyreğinde seri maksimum değeri olan 22.82 değeri gerçekleşirken, seri minimum değeri olan 20.12 değeri 2009

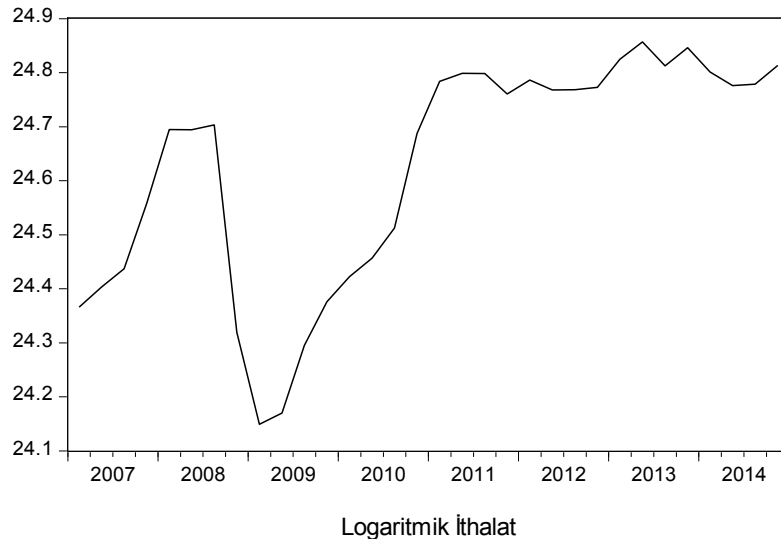
yılının 3. çeyreğinde gerçekleşmiştir. Diğer makro değişkenlerin aksine seri grafiği itibariyle durağan bir seri görünümündedir.

Grafik 4: Logaritmik İhracat

Grafik 4, logaritmik ihracat (LEXP) serisini ifade etmektedir. Serinin ortalaması 24.17 olarak elde edilmiştir. 2014 yılının 1. çeyreğinde seri maksimum değeri olan 24.40 değeri gerçekleşirken, seri minimum değeri olan 23.82 değeri 2009 yılının 2. çeyreğinde gerçekleşmiştir. Seri grafiği itibariyle durağan olmayan bir seri görünümündedir.

Grafik 5: Logaritmik İthalat

Grafik 5, logaritmik ithalat (LIMP) serisini ifade etmektedir. Serinin ortalaması 24.62 olarak elde edilmiştir. 2013 yılının 2. çeyreğinde seri maksimum değeri olan 24.85 değeri gerçekleşirken, seri minimum değeri olan 24.14 değeri 2009 yılının 1.çeyreğinde gerçekleşmiştir. Seri grafiği itibariyle durağan olmayan bir seri görünümündedir.

Değişkenlerin durağanlık özelliklerini taşıyıp taşımadıklarını test etmek için değişkenlerin logaritmik düzeyleri ve birinci farkları ADF ve PP testlerine tabi tutulmuştur. ADF ve PP testlerinin sabitsiz – trendsiz, sabitli ve sabitli - trendli modelleri uygulanarak değişkenlerin durağan oldukları seviyeler tespit edilmiştir. Değişkenlere ilişkin ADF ve PP test sonuçları aşağıdaki gibidir.

Tablo 5: Genişletilmiş Dickey – Fuller (ADF) Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Sabitsiz ve Trendsiz	Sabitli	Sabitli ve Trendli
LFDI	-0.5877(0)	-2.8324(3)**	-2.4176(0)
LEXP	0.8009(4)	-0.4074(4)	-3.2448(2)*
LIMP	0.5298(3)	-2.09629(1)	-3.1030(1)
Δ LFDI	-3.0987(1)***	-3.0439(1)**	-5.9448(0)***
Δ LEXP	-2.5415(4)**	-2.9829(4)**	-3.8603(4)**
Δ LIMP	-3.4144(0)***	-3.8908(2)***	-3.7979(2)**

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10’da serinin durağan olduğunu göstermektedir. Parantez içindeki değerler Akaike bilgi kriterine göre belirlenen optimal gecikme uzunluğunu ifade etmektedir. Maksimum gecikme uzunluğu 4 olarak alınmıştır.

ADF birim kök testinin sonuçlarının gösterildiği Tablo 5’e bakıldığında sabitli modelde ihracat ve ithalat serilerinin birinci farklarında durağan oldukları görülmektedir. Doğrudan yabancı yatırımlar serisinin ise sabitli modelde %5 anlamlılık düzeyinde seviyesinde durağan olduğu gözlemlenmektedir. Tahmin edilen modellerde trend içeren her 3 modelde de trend değişkeni istatistiki olarak anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 6 : Phillips-Perron (PP) Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Sabitli ve Trendsiz	Sabitli	Sabitli ve Trendli
LFDI	-0.5862(2)	-2.9394(2)*	-2.3826(2)
LEXP	1.0138(5)	-1.9143(2)	-2.5013(2)
LIMP	0.6609(3)	-1.6913(2)	-2.0749(1)
Δ LFDI	-6.0516(2)***	-5.9839(2)***	-5.9215(2)***
Δ LEXP	-5.4580(7)***	-5.6258(8)***	-5.3824(7)***
Δ LIMP	-3.0492(9)***	-3.01176(9)**	-2.9006(9)

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10'da serinin durağan olduğunu, parantez içindeki rakamlar Newey–West'e göre belirlenmiş gecikme uzunluklarını göstermektedir.

PP birim kök testinin sonuçlarının gösterildiği Tablo 6'ya bakıldığında ihracat ve ithalat serilerinin sabitli modelde birinci farklarında durağan oldukları, doğrudan yatırım serisinin ise %10 anlamlılık seviyesinde sabitli modelde durağan olduğu görülmektedir. PP testinde, ADF testinde olduğu gibi trend içeren modellerde trend değişkeni istatistiki olarak anlamlı bulunmamıştır. Diğer taraftan Tablo 6'da sunulan PP test sonuçları ADF testinden elde edilen sonuçları destekler nitelikte bulunmuştur.

Sonuç olarak serilerin grafikleri, ADF birim kök testi ve PP birim kök testi sonuçları dikkate alındığında çalışmada;

- Doğrudan yabancı yatırımlar (FDI) serisinin seviyesinde,
- İhracat (EXP) serisinin birinci farkında,
- İthalat (IMP) serisinin birinci farkında,

durağan oldukları kabul edilmiştir.

Diğer taraftan ADF ve PP testleri karşılaştırıldığında bu çalışmada olduğu gibi net bir karar vermenin her zaman kolay olmaması literatürdeki birçok çalışmada tartışılmış; serilerin maksimum bütünleşme derecesini dikkate alması ve serilerin durağanlık seviyelerinin tam belirlenememe durumunu bertaraf edebilmesi nedeniyle Toda – Yamamoto nedensellik analizinin tercih edilmesinin uygun olacağına değinilmiştir.

Serilerin durağanlık seviyelerinin belirlenmesinin sonrasında, Tablo 5’de ve Tablo 6’da görüldüğü gibi serilerin maksimum bütünleşme derecesi $d_{max} = 1$ olarak tespit edilmiştir.

- **Nedensellik Analizi Sonuçları**

Çalışmanın bu bölümünde değişkenler arası nedenselliğin belirlenmesi için uygulanan Toda – Yamamoto nedensellik testinin sonuçlarına yer verilmiştir.

Doğrudan yabancı yatırım ile ihracat değişkenlerine ait seviye değerlerinin yer aldığı model aşağıdaki gibidir.

$$LFDI_t = \lambda_1 + \sum_{i=1}^k \beta_{1i} LFDI_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{k+d_{max}} \beta_{2j} LFDI_{t-j} + \sum_{i=1}^k \theta_{1i} LEXP_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{k+d_{max}} \theta_{2j} LEXP_{t-j} + \mu_{1t} \quad (5.1)$$

$$LEXP_t = \lambda_2 + \sum_{i=1}^k \delta_{1i} LEXP_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{k+d_{max}} \delta_{2j} LEXP_{t-j} + \sum_{i=1}^k \gamma_{1i} LFDI_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{k+d_{max}} \gamma_{2j} LFDI_{t-j} + \mu_{2t} \quad (5.2)$$

Doğrudan yabancı yatırım ile ithalat değişkenlerine ait seviye değerlerinin yer aldığı model ise şu şekildedir;

$$LFDI_t = \lambda_1 + \sum_{i=1}^k \alpha_{1i} LFDI_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{k+d_{max}} \alpha_{2j} LFDI_{t-j} + \sum_{i=1}^k \phi_{1i} LIMP_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{k+d_{max}} \phi_{2j} LIMP_{t-j} + \mu_{1t} \quad (5.3)$$

$$LIMP_t = \lambda_2 + \sum_{i=1}^k \psi_{1i} LIMP_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{k+d_{max}} \psi_{2j} LIMP_{t-j} + \sum_{i=1}^k \vartheta_{1i} LFDI_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{k+d_{max}} \vartheta_{2j} LFDI_{t-j} + \mu_{2t} \quad (5.4)$$

Burada, 5.1 ve 5.2 numaralı denklemler yabancı doğrudan yatırım ile ihracat arasındaki nedensellik ilişkisinin açıklanmasında kullanılırken, 5.3 ve 5.4 numaralı denklemler ise yabancı doğrudan yatırım ile ithalat arasındaki nedensellik ilişkisinin incelenmesinde kullanılmıştır.

Toda – Yamamoto nedensellik testi uygulanmadan önce yukarıda kurulan VAR modelleri için uygun gecikme değerleri belirlenmelidir. Modele ait uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesinde Likelihood Ratio (LR), Final Prediction Error (FPE), Akaike (AIC), Schwarz (SC) ve Hannan Quinn (HQ) kriterleri kullanılmıştır.

Bu kapsamda, maksimum gecikme uzunluğu 4 olarak seçilmiş olup, modelin gecikme uzunluğunun belirlenmesi için LR, FPE, AIC, SC ve HQ gibi kritik değerleri en küçük yapan gecikme değeri belirlenmeye çalışılmıştır. Tahmin sonuçları Tablo 7’de yer almaktadır.

Tablo 7 : VAR Modeli İçin Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

(5.1), (5.2) Numaralı Denklemleri içeren VAR Modeli İçin Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi (Doğrudan Yabancı Yatırım – İhracat)					
Gecikme Sayısı	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	NA	0.010361	1.105995	1.201153	1.135086
1	40.35818*	0.002748*	-0.222618*	0.062855*	-0.135346*
2	2.025402	0.003370	-0.024964	0.450823	0.120488
3	3.635263	0.003824	0.087642	0.753744	0.291276
4	3.634707	0.004312	0.182056	1.038473	0.443871
(5.3), (5.4) Numaralı Denklemleri içeren VAR Modeli İçin Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi (Doğrudan Yabancı Yatırım – İthalat)					
Gecikme Sayısı	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	NA	0.014162	1.418499	1.513657	1.447590
1	50.95161*	0.002459	-0.333851	-0.048378*	-0.246579*
2	7.502684	0.002376*	-0.374340*	0.101447	-0.228887
3	2.865381	0.002797	-0.225073	0.441030	-0.021438
4	2.807273	0.003294	-0.087109	0.769308	0.174706

Bu kapsamda, bahsi geçen kriterlerin çoğunluğunun işaret ettiği gecikme uzunluğu her bir VAR modeli için uygun gecikme uzunluğu olarak kabul edilmiştir. Tablo 7’de

görüldüğü üzere, doğrudan yabancı yatırımlar ve ihracat değişkenlerinin yer aldığı VAR modeli için uygun gecikme uzunluğu $k=1$ olarak belirlenmiştir. Doğrudan yabancı yatırımlar ve ithalat değişkenleri ile kurulacak VAR modeli için ise LR, SC ve HQ kriterlerini en düşük yapan $k=1$ değeri uygun gecikme uzunluğu olarak belirlenmiştir.

Doğrudan yabancı yatırım ve ihracat değişkenlerinin yer aldığı VAR modelinin gecikme sayısının belirlenmesinden sonra bu gecikme uzunluğuna modele giren değişkenlerin maksimum bütünleşme derecesi olan “1” eklenerek $[k + d_{max}]=(1+1)=2$. dereceden VAR modeli kurulmuştur.

Doğrudan yabancı yatırım ve ithalat değişkenlerinin yer aldığı VAR modelinin gecikme uzunluğunun belirlenmesi sonrasında da aynı yöntem izlenmiş ve $[k + d_{max}]=(1+1)=2$. dereceden VAR modeli kurulmuştur.

Bu itibarla, kurulan VAR modelleri çerçevesinde nedensellik analizi yapılmıştır. Oluşturulan VAR modelleri SUR (Seemingly Unrelated Regression) metoduyla tahmin edilmiş ve daha sonrasında katsayılar matrisinin ilk k tanesine Wald testi uygulanarak Toda – Yamamoto nedensellik analizi sonuçlarına ulaşılmıştır.

Nedensellik analizi sonucunda, çalışmada kurulan hipotezlere göre karar verilmektedir. H_0 hipotezi ilgili değişkenler arasında nedensellik ilişkisi olmadığını ifade ederken, H_1 hipotezi ilgili değişkenler arasında nedensellik ilişkisi olduğunu ifade etmektedir.

İhracattan doğrudan yabancı yatırıma doğru nedenselliğin incelendiği (5.1) numaralı denkleme ilişkin kurulan hipotezler şu şekildedir;

$$H_0 : \forall_i \theta_{1i} = 0$$

$$H_1 : \forall_i \theta_{1i} \neq 0$$

Doğrudan yabancı yatırımdan ihracata doğru nedenselliğin incelendiği (5.2) numaralı denkleme ilişkin kurulan hipotezler şu şekildedir;

$$H_0 : \forall_i \gamma_{1i} = 0$$

$$H_1 : \forall_i \gamma_{1i} \neq 0$$

İthalattan doğrudan yabancı yatırıma doğru nedenselliğin incelendiği (5.3) numaralı denkleme ilişkin kurulan hipotezler şu şekildedir;

$$H_0 : \forall_i \phi_{1i} = 0$$

$$H_1 : \forall_i \phi_{1i} \neq 0$$

Doğrudan yabancı yatırımdan ithalata doğru nedenselliğin incelendiği (5.4) numaralı denkleme ilişkin kurulan hipotezler ise şu şekildedir;

$$H_0 : \forall_i \vartheta_{1i} = 0$$

$$H_1 : \forall_i \vartheta_{1i} \neq 0$$

Bu itibarla, Toda – Yamamoto nedensellik analizi sonucunda elde edilen Ki-kare test istatistikleri ve olasılık değerleri Tablo 8’de yer almaktadır.

Tablo 8 : Toda – Yamamoto Nedensellik Analizi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	Ki-kare test istatistiği	p-değeri
LEXP → LFDI	6.69	0.0097***
LFDI → LEXP	5.52	0.0187**
LIMP → LFDI	15.64	0.0001***
LFDI → LIMP	2.03	0.1546

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10’da anlamlılığı ifade etmektedir.

Toda – Yamamoto nedensellik analizinde Ki-kare test istatistiğine ait olan olasılık (probability) değerleri, belirlenen anlamlılık düzeyinde dikkate alınarak nedenselliğin yönü hakkında bilgi edinilir.

2. dereceden VAR modelleri çerçevesinde yapılan Toda – Yamamoto (1995) testine göre; Tablo 8’de görüldüğü üzere, %1 anlamlılık düzeyinde ihracattan doğrudan yabancı yatırıma doğru ve ithalattan doğrudan yabancı yatırıma doğru nedensellik ilişkisi tespit

edilirken, %5 anlamlılık düzeyinde doğrudan yabancı yatırımlardan ihracata doğru nedensellik ilişkisi olduğu ortaya konulmaktadır.

Buna karşın doğrudan yabancı yatırımdan ithalata doğru bir nedensellik ilişkisine rastlanılmamıştır.

Bir başka şekilde yorumlamak gerekirse, ihracat ve ithalattaki değişimlerin doğrudan yabancı yatırım üzerinde etkisi bulunmaktadır. Diğer taraftan doğrudan yabancı yatırımdaki değişimler ihracat üzerinde etkili olurken ithalat üzerinde herhangi bir etkiye sahip değildir.

Bulgular, literatürde yer alan çalışmalardan Çetin ve Seker (2013), Yılmaz (2010), Onwuka ve Zoral (2009), Altıntaş (2009), Karagöz ve Karagöz (2006)'ün çalışmalarının bulgularını desteklemektedir. Bu çalışmaların büyük bölümü, sadece ihracat ile doğrudan yabancı yatırım arasındaki veya sadece ithalat ile doğrudan yabancı yatırım arasındaki nedensellik ilişkisini incelemiştir. Diğer taraftan, ihracat ve ithalat ile doğrudan yabancı yatırım arasındaki ilişkiyi inceleyen bu çalışma ise, her ne kadar 2007 – 2014 yılları arası gibi kısa bir dönemi incelemiş olsa da yatırımların Türkiye tarihinin en yüksek seviyesine ulaştığı yıllarda, yatırımcıların Türkiye’de yatırıma hangi amaçlarla yöneldikleri konusuna açıklama getirmeye çalışmıştır.

Türkiye’nin ekonomik yapısı göz önüne alındığında çalışma sonucunda elde edilen bulguların beklentileri karşıladığı görülmektedir. İhracat ve doğrudan yabancı yatırımlar arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olması ve ithalattan doğrudan yabancı yatırımlara doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olması, yatırımcıların hammadde ihtiyaçları nedeniyle yatırıma yöneldiklerini düşündürmektedir.

Bu bulgular ışığında ayrıca Türkiye’deki ihracatın ithalata bağımlılığı konusu dikkate alınmış; doğrudan yabancı yatırımlar, ihracat ve ithalat arasındaki nedensellik ilişkisi üç değişkenli olarak test edilmiştir. Analiz sonucunda, ihracattan ve ithalattan doğrudan yabancı yatırımlara doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu, doğrudan yabancı yatırımlardan ve ithalattan ihracata doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gelişmekte olan ülkelerin kalkınma öncelikleri; Türkiye'nin kalkınma planlarında da belirtildiği üzere, sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin başarılmasını, yatırımların artırılmasını, dünya pazarlarında ihracat gücünün artırılmasını, daha fazla ve daha iyi istihdam fırsatlarının yaratılmasını, teknolojik gelişmenin güçlendirilmesini ve gelecek nesiller için refahın artırılmasını içermektedir.

Doğrudan yabancı yatırım, ülkelerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmasında gerekli olan kaynak ihtiyacını sağlayabilirken, dünya ekonomisindeki serbestleşme ve küreselleşme eğilimleriyle birlikte yatırımcıların da kendi politikaları doğrultusunda diğer ülkelerde faaliyet gösterme şansı bulabilmesine imkan sağlamaktadır.

2007 yılında tarihinin en büyük doğrudan yabancı yatırım seviyesi olan 19 milyar ABD doları seviyesine ulaşan Türkiye; strateji belgeleri, eylem planları ve özellikle 2007 yılında uygulamaya konulan Dokuzuncu Kalkınma Planı kapsamında çeşitli politikalarla doğrudan yabancı yatırımlardaki artışı sürdürmeyi ve ihracatını artırırken ithalatını mümkün olduğu ölçüde azaltmayı amaçlamıştır. Diğer taraftan kendi hedefleri doğrultusunda ilerleyen yatırımcılar ise, bu politikaların hazırladığı ortamı uygun görmeleri halinde doğrudan yabancı yatırım yaparak faaliyetlerini Türkiye'de sürdürmeyi amaçlamışlardır. Bu kapsamda Türkiye'nin hedeflerine ulaşması yolunda yatırımcıların Türkiye'ye hangi amaçla geldikleri konusu büyük öneme sahip olmaktadır.

Bu itibarla çalışmada, 2007 yılından itibaren uygulanan Dokuzuncu Kalkınma Planı çerçevesindeki politikalar ve yatırımcıların faaliyetleri doğrultusundaki nedensellik beklentileri göz önünde bulundurularak Türkiye'de ihracat ve ithalat ile doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmiştir.

2007 – 2014 döneminde Türkiye'de doğrudan yabancı yatırım ile ihracat ve ithalat arasındaki nedensellik ilişkisinin incelenmesi sonucunda; ihracattan doğrudan yabancı yatırıma doğru ve ithalattan doğrudan yabancı yatırıma doğru %1 anlamlılık seviyesinde nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer taraftan, doğrudan yabancı yatırımdan ihracata doğru %5 anlamlılık seviyesinde nedensellik ilişkisi bulunduğu

sonucuna ulaşılırken, doğrudan yabancı yatırımdan ithalata doğru bir nedensellik ilişkisine rastlanılmamıştır.

Çalışmada öne sürölen nedensellik beklentilerini desteklediği görölen bu sonuçlar yatırımcıların davranışları konusunda önemli tespitler yapılmasına olanak sağlamaktadır. Yatırımcıların Türkiye'ye ihraç ettikleri ürünleri ve/veya Türkiye'den ithal ettikleri ürünleri, Türkiye'de üretme yoluna gittikleri ve bunun sonucunda ya kendilerine ihraç ettikleri ya da iç ticarete yöneldikleri hipotezlerinin sonuçlarla örtüştüğü görölmektedir. Doğrudan yabancı yatırımdan ithalata doğru bir nedensellik ilişkisi olmaması ise, Türkiye'nin ithal ettiği ürünü ölkeye gelerek üretme yoluna giden yatırımcı nedeniyle artık o alanda ithalat olmamasını, dolayısıyla doğrudan yabancı yatırımın ithalatın nedeni olmadığı olarak yorumlanabilmektedir.

Çalışma sonuçları Türkiye'nin doğrudan yabancı yatırım politikası için de önemli ipuçları vermektedir. Normal şartlar altında doğrudan yabancı yatırımdan ihracata ve ithalata doğru bir nedensellik beklenirken Türkiye örneğinde bu beklentinin tam olarak gerçekteşmediği görölmektedir. Doğrudan yabancı yatırımdan ithalata doğru nedensel ilişkiye rastlanılmaması nedeniyle Türkiye'nin politikalarını gözden geçirmesinin gerekliliği görölmektedir.

2007 yılında 19 milyar ABD doları olan doğrudan yabancı yatırım miktarının, 2014 yılında gelişmekte olan ölkelerde doğrudan yabancı yatırım seviyesi artış gösterirken Türkiye'de 8.7 milyar ABD doları seviyesine düşmüş olması da bu politikaların tekrar düzenlenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Ayrıca, Türkiye'nin planları doğrultusunda ihracatını artırabilmesi için doğrudan yabancı yatırımlardaki değişimleri göz önünde bulundurması ve doğrudan yabancı yatırımların ithalatla olan ilişkisi nedeniyle de ekonomik politikalarda dikkatli olunması gerekliliğini öne çıkarmaktadır.

Bu kapsamda, doğrudan yabancı yatırımların öлке içinde üretilen ara ve yatırım mallarına yönelmesinin teşvik edilmesi ile ithal girdi kullanımının azaltılması ve mevcut ihracatın artırılması yönünde politikalar uygulanabileceği düşünölmektedir.

Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımlar ile ihracat ve ithalat arasındaki nedensellik ilişkisini inceleyen bu çalışmanın sonuçları, Kıran (2011), Türkcan ve Saygılı (2011), şen

ve Karagöz (2006), Alıcı ve Ucal (2003) ve Rodrik (1997)'in çalışmalarında elde edilen bulgularla çelişmektedir.

Diğer taraftan bu çalışmanın sonuçları, Çetin ve Seker (2013), Yılmaz (2010), Onwuka ve Zoral (2009), Altıntaş (2009) ve Karagöz ve Karagöz (2006) çalışmalarında elde edilen sonuçları destekler niteliktedir. Bu çalışma, analizde ele alınan örneklem dönemi kullanılan veri seti bakımından diğer çalışmalara göre farklılık göstermektedir. Çalışmanın konusuyla ilgili olarak Türkiye üzerine az sayıda çalışma örneğinin olması, olan çalışmaların da genellikle sadece ihracat ve doğrudan yabancı yatırım veya sadece ithalat ve doğrudan yabancı yatırım ilişkisine odaklanmış olması çalışmanın önemini arttırmaktadır. Ayrıca literatürde yer alan çalışmalardan farklı olarak daha güncel bir dönemin ele alınması ve analiz yöntemi olarak çoğunlukla kullanılan yöntemden farklı bir yöntemin kullanılmış olmasının da literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Aizenman, Joshua ve Noy, Ilan (2006), “FDI and trade—Two-way linkages?”, **The Quarterly Review of Economics and Finance**, 46(3), 317-337.
- Alguacil, Ma Teresa; Cuadros, Ana ve Orts, Vicente (2002), “Foreign Direct Investment, Exports And Domestic Performance In Mexico: A Causality Analysis”, **Economics Letters**, 77(3), 371-376.
- Alıcı, Aslı Akgüç ve Ucal, Meltem Şengün (2003), “Foreign Direct Investment, Exports And Output Growth Of Turkey: Causality Analysis”, **European Trade Study Group (ETSG) 5. Yıl Konferansı**, Madrid, 11-13, <http://www.etsg.org/ETSG2003/papers/alici.pdf>, (28.08.2014).
- Altıntaş, Halil (2009), “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Girişi Ve Dış Ticaret Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi: 1996-2007”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 64(02), 1-30.
- Arzova, S. Burak (2006), **İhracat Hakkında Her Şey**, 1.Baskı, İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Aygün, Mehmet (2010), “Firma Düzeyinde İhracat Performansının Belirleyicileri: Türk Sermaye Piyasası Örneği”, **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, 4, 115.
- Bayraktar, Fulya (2003), “Dünyada ve Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, **Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.**, 16.
- Bedestenci, H. Çetin ve Canitez Murat (2004), **Dış Ticaret: İşlemler ve Uygulamalar**, 3.Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Beşeli, Nursun (1997), “KOBİ’lerin Dış Pazarlara Açılabilmesi İçin Alternatif Yöntemler”, **GEME'den Bakış**, Nisan-Haziran, 36-39.

Bradley, Frank (1995), **International Marketing Strategy**, UK: Prentice Hall, 284.

Bouoiyour, Jamal (2007), “The Determining Factors of Foreign Direct Investment in Morocco”, **Savings and Development**, 31(1), 91-106.

Camarero, Mariam ve Tamarit, Cecilio (2003), “Estimating the Export and Import Demand for Manufactured Goods: The role of FDI”, **European Economy Group, Working Paper no. 22/2003**, http://www.nottinghamenterprise.com/shared/shared_levpublishations/Research_Papers/2003/03_34.pdf, (17.10.2014).

Çetin, Murat ve Seker, Fatih (2013), “Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve İhracat İlişkisi: Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Bir Nedensellik Analizi”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, (8)1, 93-120.

Dickey, David A. ve Fuller, Wayne A. (1979), “Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series”, **Journal of the American Statistical Association**, 74, 427-431.

Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu (2003), **T.C. Resmi Gazete**, 25141, 17.06.2003.

Dunning, James (1977), **Multinational Enterprises And The Global Economy**, UK: Addison-Wesley.

Ecer, Ferhat ve Canitez, Murat (2005), **Uluslararası Pazarlama: Teori ve Uygulamaları**, 2.Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.

Erçakar, M. Emin ve Karagöl, E. Tanas (2011), “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar”, **SETA Analiz**, <http://arsiv.setav.org/ups/dosya/65109.pdf>, (12.01.2015).

EuroStat (2008), “NACE Rev.2 Statistical Classification of economic activities in the European Community”, **EuroStat Methodologies and Workingpapers**, <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5902521/KS-RA-07-015-EN.PDF>, (15.07.2014).

Falk, Martin ve Hake, Mariya (2008), “A Panel Data Analysis On FDI and Exports”, **FIW Research Report**, <http://www.fiw.ac.at/fileadmin/Documents/Publikationen/fiwstudie12.pdf>, (18.10.2014).

Göçer, İsmet ve diğerleri (2012), “Doğrudan Yabancı Yatırımların Türkiye'nin İhracat Performansına Etkileri: Ekonometrik Bir Analiz”, **Business & Economics Research Journal**, 3(2), 21-40.

Göver, Z. Tuğrul (2005), “Doğrudan Yabancı Yatırımların Uluslararası Ticarete Etkileri: Türkiye Değerlendirmesi”, **T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi**, Ankara.

Granger, Clive WJ. (1969), “Investigating causal relations by econometric models and cross-spectral methods”, **Econometrica: Journal of the Econometric Society**, 37(3), 424-438.

Hatipoğlu Ayşegül (1994), **İthalat-İhracat Kılavuzu**, Ankara: KOSGEB Eğitim Merkezi Yayını.

Hejazi, Walid ve Safarian, A. Edward (1999), “Trade, foreign direct investment, and R&D spillovers”, **Journal of International Business Studies**, 30(3), 491-511.

IMF (1977), www.imf.org, (03.11.2014).

İhracat Yönetmeliği (1996), **T. C. Resmi Gazete**, 22515, 06.01.1996.

Jayachandran, G., ve Seilan, A. (2010), “A Causal Relationship Between Trade, Foreign Direct Investment And Economic Growth For India”, **International Research Journal Of Finance And Economics**, 42, 74-88.

Karagöz, Murat ve Karagöz, Kadir (2006), “Türk Ekonomisinde İhracat ve Doğrudan Yabancı Yatırım İlişkisi: Bir Zaman Serisi Analizi”, **AİBÜ-İİBF Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 3(1), 117-126.

Karlık, Rıdvan (1996), **Uluslararası Ekonomi**, İstanbul: Beta Basım Yayım.

Keegan, Warren J. (1989), **Global Marketing Management**, Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, 294.

- Kıran, Burcu (2011), “Causal Links Between Foreign Direct Investment And Trade In Turkey”, **International Journal of Economics and Finance**, 3(2), 150.
- Kojima, Kiyoshi ve Ozawa, Terutomo (1984), “Toward A Theory Of Industrial Restructuring And Dynamic Comparative Advantage”, **Hitotsubashi Journal Of Economics**, (26), 135-145.
- Kumar, Nagesh (2001), “Determinants Of Location Of Overseas R&D Activity Of Multinational Enterprises: The Case Of US And Japanese Corporations”, **Research Policy**, 30(1), 159-174.
- Kutlar, Aziz (2000), **Ekonometrik Zaman Serileri**, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Liu, Xiaming; Wang, Chengang ve Wei, Yingqi (2001), “Causal links between foreign direct investment and trade in China”, **China Economic Review**, 12(2), 190-202.
- MacKinnon, James G. (1996), “Numerical distribution functions for unit root and cointegration tests”, **Journal of Applied Econometrics**, 11, 601–618.
- Mafusire, Albert (2001), “Export Led Growth And Foreign Direct Investment: The Zimbabwean Experience”, **University of Queensland Discussion Paper No. 295**, <http://espace.library.uq.edu.au/view/UQ:10369>, (12.08.2014).
- Mundell, Robert A. (1957). “International Trade And Factor Mobility”, **The American Economic Review**, 47(3), 321-335.
- OECD (t.y.), **OECD Reports**, <http://www.oecd.org>.
- Onwuka, Kevin O. ve Zoral, Kutlu Yaşar (2009), “Foreign Direct Investment And Imports Growth In Turkey”, **Journal Of Yaşar University**, 4(15), 2357-2380.
- Öğütçü, Mehmet (1998), “Türkiye’de Yeni Bir Ekonomik ve Ticari Diplomasi Stratejisine Doğru”, **TÜSİAD Raporu**, İstanbul, 157.

- Özmen, Ahmet (2000), “**Para Arzı ile Enflasyon Arasındaki Nedensel İlişkinin Araştırılmasında Çapraz Korelasyon Çözümlemesi ve Türkiye Örneği**”, Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, 16(1), 539-559.
- Pacheco-López, Penélope. (2005). “Foreign Direct Investment, Exports And Imports In Mexico”, **The World Economy**, 28(8), 1157-1172.
- Phillips, Peter ve Perron, Pierre (1988), “Testing for Unit Roots in Time Series Regression”, **Biometrika**, 75, 335-346.
- Rodrik, Dani (1998), “Globalisation, social conflict and economic growth”, **The World Economy**, 21(2), 143-158.
- Rothmuller, Leandro (2003), “Does FDI matter for trade in Brazil? An application of the gravity model”, **ANPEC-Associação Nacional dos Centros de Pósgraduação em Economia [Brazilian Association of Graduate Programs in Economics]**, <http://econpapers.repec.org/paper/anpen2003/c71.html>, (28.08.2014).
- Seyidoğlu, Halil (2002), **Ekonomik Terimler: Ansiklopedik Sözlük**, İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Serin, Necdet (1981), “Kalkınma ve Dış Ticaret: Az Gelişmiş Ülkeler ve Türkiye Yönünden”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları**, (463), 35-41.
- Sharma, Renu ve Kaur, Mandeep (2013), “Causal Links Between Foreign Direct Investments and Trade: A Comparative Study of India and China”, **Eurasian Journal of Business and Economics**, 6(11), 75-91.
- Shawa, Moses Joseph ve Shen, Yao (2013), “Causality Relationship Between Foreign Direct Investment, GDP Growth And Export For Tanzania”, **International Journal of Economics and Finance**, 5(9), 13.
- Şen, Ali ve Karagöz, Murat (2006), “Türkiye’deki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Büyüme ve İhracata Etkisi”, **Kocaeli İİBF Dergisi**, 50(2), 1064-1075.

Tarı, Recep (2011), **Ekonometri**, Umuttepe Yayınları.

Türkcan, Burcu ve Saygılı, R. Fatih (2011), “Foreign Direct Investment Inflows And Net Exports Relationship In Turkey: An Analysis For The Post 1980 Period”, **International Journal Of Social Sciences And Humanity Studies**, 3(2), 83-93.

Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı (t.y.), **Kalkınma Planları**, <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/KalkinmaPlanlari.aspx>, (08.01.2015).

UNCTAD, (2010), **Creative Economy Report 2010**, www.unctad.org, (20.02.2015).

Uzunoğlu, Sadi ve diğerleri (1995), **Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Gelişmekte Olan Ülkelerde Makroekonomik Etkileri ve Türkiye**, İstanbul: İMKB Araştırma Yayınları.

Vernon, Raymond (1966), “International Investment and International Trade In The Product Cycle”, **Quarterly Journal of Economics**, 80(2), 190-207.

Yalçınar, Kürşat (2008), “Çok Uluslu İşletmeler”, **Uluslararası Finansman**, 1.Baskı içinde (297-321), Ankara: Gazi Kitabevi.

Yapraklı, Sevda (2006), “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Belirleyicileri Üzerine Ekonometrik Bir Analiz”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, 21(2), 23-24.

Yılmazar, Mine (2010), “Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Deneme”, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 8(1), 241-260.

Zhang, Kevin Honglin (2005). “How Does FDI Affect A Host Country’s Export Performance? The Case Of China”, **In International Conference of WTO, China and the Asian Economies**, <http://pdf.thepdfportal.net/PDFFiles/116968.pdf>, (15.07.2014).

EK 1: NACE REV.2 Sınıflandırmasına Göre Sektörler

TARIM SEKTÖRÜ

- Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık

SANAYİ SEKTÖRÜ

- İmalat
- Elektrik, Gaz, Buharlandırma ve İklimlendirme Üretimi ve Dağıtım
- Su Temini, Kanalizasyon, Atık yönetimi ve İyileştirme Faaliyetleri

HİZMETLER SEKTÖRÜ

- İnşaat
- Toptan ve Perakende Ticaret
- Ulaştırma ve Depolama
- Konaklama ve Yiyecek Hizmetleri Faaliyetleri
- Bilgi ve İletişim
- Finans ve Sigorta Faaliyetleri
- Gayrimenkul Faaliyetleri
- Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler
- İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri
- Kamu Yönetimi ve Savunma, Zorunlu Sosyal Güvenlik
- Eğitim
- İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri
- Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlence ve Spor
- Diğer Hizmet Faaliyetleri
- Hanehalklarının İşverenler Olarak Faaliyetleri
- Uluslararası Örgütler Ve Temsilciliklerinin Faaliyetleri

ÖZGEÇMİŞ

Ömer KOÇ, 01.01.1988 tarihinde Giresun'da doğdu. İlköğretimini 1994-2001 tarihleri arasında Hasan Ali Yücel İlkokulu/İstanbul'da ve Çankaya İlköğretim Okulu/Ankara'da, ortaöğretimini 2001-2004 tarihleri arasında Çankaya Lisesi/Ankara'da tamamladı. 2005 yılında Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonometri bölümünü kazandı ve 2010 yılında buradaki öğrenimini tamamladı. 2012 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Bölümüne araştırma görevlisi olarak atandı ve aynı enstitüde yüksek lisans eğitimine başladı. 2013 yılında Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nda Gümrük ve Ticaret Uzman Yardımcısı olarak göreve başladı. Halen Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Risk Yönetimi ve Kontrol Genel Müdürlüğü'nde aynı görevini sürdüren KOÇ orta düzeyde Fransızca ve ileri düzeyde İngilizce bilmektedir.